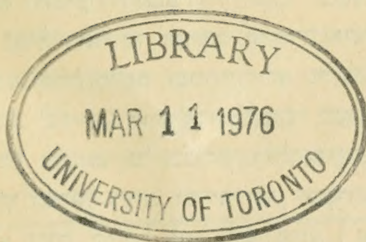

3 1761 05359367 9

תהא בת ישראל גם לעתיד ה"עזר" לבעלה ולא "כנגדו". אשתך כגפן פוריה בזמן שהיא בירכתי ביתך נוהגת בדת יהודית ובצניעות ו:זיו בניך כשתילי זיתים הנותנים גם שמנים למאור ויברכך ה' מציון (מ"ר במדבר ח').

מוצאים בנשיא ישראל ר' אלעזר בן עזריא בעת אמרו למנותו לראש אזל ואמלך בדביתהו והתיעץ בויכוחים עם אשתו עד שסוף סוף הסכימה למנויו (ברכות מח.).

הזוג הישראלי „הכשר" חי תמיד חיי משפחת היונה אשר כנסת ישראל נמשלה אליה.

וזכות הבחירה האקטיבית מנגדת נגוד גמור לתורת ישראל ולרוח ישראל, משפטיו וחקיו:

א) ע"פ תורת ישראל ורוחו אין האשה באה לחברת החיים בתור אישיות נבדלה אלא בתור שותפת אישה. וזכות זו—חוב גמור הוא לבית ישראל ושלמותו אשר יחצהו לחצאים ולחלקים. ואוי אוי להבית אשר מהרסיו ומחריביו משלו, בהיות בו זוג אחד שכל חציו ישאף להשתררות עצמות. אם שתי אנכיות בשתי אישיות נפרדות מתנגדות אינן יכולות להתלכד ולדור בכפיפה אחת—כל־שכן שתי אנכיות באישיות הצריכה להיות אחת.

ב) אל להסג גבולי עולם־היצירה אשר גבלו להאשה את חיי הבית והמשפחה גדולה וטפוחה, ואל להאשה לקפח את התעודה שהוטלה עליה מיוצר היצירה ואשר הגבר אינו יכול למלאתה. אם האשה אשר בטבעה מתפעלת ומרגשת יותר בכבוד ושואפת יותר להתהדר ולהתגהץ (פ' ח. ה) אם היא תכנים את עצמה בגלי החיים — שטף ישטפוה ויורחיקוה לגמרי מן הבית ורבות תהינה אשר לא יבנו בכלל את בית ישראל ונמצא עולמנו שמם בהרבה.

ג) האשה וחפשיותה תלויה בזמן כי ע"כ פטרה התורה ממצות עשה שהזמן גרמא מפני שהזמן שולט עליה (פ' ז. ב) — וכיצד איפוא נושיבנה על גפי מרומי קרת ולמסור בידה דברים צבוריים התלוים גם הם בזמן בעת שביחס לזמניה וימיה אין היא חפשיה כלל (פ"א).

ד) טהרת המשפחה הישראלית וחיי הצניעות שלה הי' בכל התקופות הרבות למופת בעולם וכל יפעת ישראל היתה במהלך חייו הטהורים ודרכו בקדש, ודרישת זכות האשה הבאה מאטמוספירה

וכן בכל חיי הזוג מתחלקים האיש והאשה בזכותם: בעניני הבית זכות הדעה והמשמעת לאשה. בעניני שמיא—זכות המשמעת לאיש, ובנוגע לעניני החיים הכלליים (עניני דעלמא) ישנם דברים השיכים לזכותה וישנם דברים השיכים לזכותו (ע״ש ב״מ נ״ט ב׳ דעות).

תורת ישראל זכתה לאשה זכות של השתתפות בכל עניני החיים באותה המדה ממש שנותן התורה חלק לה את חלקה ביצירת החיים וטבעם. כמו ביצירה כן בעבודת הבית ובכל עבודת החיים—הוא המפעיל והיא המכשרת, הוא היוצא לשוק החיים והמכנים והמביא אל הבית והיא מגדלת גדולי החיים בפנים. הוא אף יוצא לקרב על כל הקרוב לפגוע בבית והיא המטפחת את הבית. תכונת האשה עפ״י יצירתה היא העדות היותר מאמתת את תעודתה בתבל.

האשה היא השלמה להחיים והשלמה להאישיות, היא והגבר הם אישיות אחת, חיים מאחדים, דעה אחת ורוח אחד. היא עושה את הבית בית שלם, אי יותר מדויק: היא היא הבית עצמו: אמר ר׳ יוסי מימי לא קראתי לאשתי אשתי אלא לאשתי ביתי (שבת קיח:) וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו (יומא ב.) ואין אהלו אלא אשתו שנאמר שובו לכם לאהליכם (מו״ק ז:).

כי על כן כבוד רב יש לה לאשה בתור גברת הבית ואי־כבוד כשהיא יצאנית לשוק (פ״ה ופ״ו). ובהמקרה שבאה לשוק החיים מוזהרים על כבודה ביותר כדי שלא תזרם בזרם החיים (שם). זכויות רבות יש לה בחיי הבית ושלילת זכיות בנוגע לחוץ להבית (פר). נאמנות יש לה בכל הנוגע לפנים ומעטה נאמנותה וכח עדותה בנוגע לחוץ (פ״ט).

הבית הישראלי הי׳ תמיד שלם מבפנים ואחד כלפי חוץ, בלי פרוד ובלי פרור. בהעמדת הדעות הכלליות ע״י צרוף הדעות הפרטיות התחשבו תמיד עם דעה אחת של „בית״ אחד שלם. והדעה האישית „דעת־הבית״ יצאה תמיד שלמה והכילה את דעתו של הבית השלם שהובעה על ידי ראש הבית (פי״א) ושנמלך בכל כלל ופרט הנוגע גם לחיי הבית עם שותפתו בחיים (האשה) כאשר אנו

ה. גנאי השררות של האשה:

וכל כך לא הי׳ מקובל על ישראל התמנות נשים עד שאפילו מן דבורה הנביאה והצדקת למדו חכז״ל „לא יאה יהירותא לנשא״ ממה שנאמר ותשלח ותקרא לברק ואילו איהי לא אולא לגבי׳ (מגילה י״ד:). והוסיף רב נחמן (שם): תרתי נשי יהירין הוין וסניין שמייהו, חדא שמה זבורתא (דבורה) וחדא שמה כרכושתא (חולדה), וממה שאמרה „עד שקמתי דבורה... עורי עורי דבורה״ למד רב: כל המתיהר אם נביא הוא נביאותו מסתלקת (פסחים ס״ו:). ונזהרו בנות ישראל מלהתנהג בדרך שררות אף בינן לבין עצמן: „לאו דרכייהו לנשי למזגא ולהשען דרך גדלות״ (שאלתות צ״ו), וכי על כן נשים אין מסבות בליל פסח.

וסימן הוא זה על שפלות הדור אם נשים מושלות בעם: עמי נוגשיו מעולל ונשים משלו בו (ישעי׳ ל״ד), ובזוהר (ויקרא י״ט): בזמן דגוברין הייבין נשים זמינין לשלטאה עליהון כדכתיב ונשים משלו בו כו׳ וויי לעלמין כד אינין נשיין שלטין בעלמא כו׳. אף על דור דבורה אמרו שם בזוהר: „כך דבורה שפטה את ישראל בעת ההיא וויי לדרא דלא אשתכח בגו מאן דדאין לעלמא אלא חד נוקבה״!

פרק י״ב.

סכום לשאלת האשה.

כאשר נאמר לסכם את דברינו הננו מוצאים במצבה הכללי של האשה על פי תורת ישראל את היסוד הזה: היא עומדת גם במדרגה נמוכה וגם במדרגה גבוהה. במקומות ידועים מתחשבים עמה הרבה, ובמקומות אחרים — מעט. היסוד והגורם של החזיון הזה הוא: בחיים הביתיים היא תופסת את המקום היותר חשוב. בשוק החיים — מקים קל הערך.

אותה האשה הגדולה הנביאה שרה שאמרו עליה חכז״ל ואשה בכל אלה לא מצאתי זו שרה שלא הגיעה למדרגת בן גילה אברהם (פרק ו). בנוגע לפנימיות הבית אמר ה׳ אל אברהם: כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה, למדנו שהיה אברהם לשרה טפל בנביאות (תנחומא שמות א׳).

(ע"ש רש"י וכ"ה ברמב"ם מלכים ט').

אמנם רשות לאדם לקבל עליו אשה להעיד ולדון עליו, והרי זה כקבל עליו קרוב או פסול (סנהדרין כ"ב. חו"מ כ"ב) אולם אין לצבור לקבל אשה לדינה קבועה, משלשה טעמים: א) משום איסור השררות כשהוא לעצמה שעוברים בהמנוי משום "שום תשים" מיד בהשימה אף טרם שדנה. ב) עכ"פ לא עדיף זאת מהעמדת דיין שאינו הגון לדינות שאף בזכר אמרו כל המעמיד דיין שאינו הגון יהי' מאיזה טעם שיהי' הר"ז כאלו נוטע אשרה אצל מזבח (סנהדרין ז':) ועובר בל"ת לא תכירו פנים (רמב"ם סנהדרין ג', וחו"מ ח'). ג) קבלת פסול מהני רק בקנין ולאותו דין שקנה עליו ולא שיקבל עליו פסול שיהי' דיין תמידי. ומה שכתבו תוס' (שם ב"ק ועוד) בדבורה: "שמא היו מקבלין אותה עליהם משום שכינה" אין כונתם שקבלוה עליהם שתהי' דינית ושופטת קבועה, אלא שקבלוה עליהם בכל פעם שהלכו אליה לדון לאותו הדין. רק משום תקנת העיר מהני קבלה קבועה לפסולים לעדות או לדינות (חו"מ סס"י ז', ל"ג י"ח, ול"ז כ"ב) כי מנהג העיר והתקנה שנתקן לטובת ישובה חל על כל יושב אותה העיר שעל דעת כן נתישב ונשתתף בישובה, אבל בדבר שאינו נוגע לתקנת העיר אין מועיל קבלה לפסול שיהי' דיין קבוע. וכ"ז במקום שאין כאן איסור "שימה" או איסור "מנוי דיין שאינו הגון" ואפילו בדין הרמ"א בשם הרי"ו (חו"מ כ"ב א'.) רבים שהמחו עליהם דינים דלא גמירי שאין בעל דין יכול לעכב — כתבו התומים והנתיבות זהו דוקא בעיר שאין בה לומדי תורה לולא כן הרי זה מנוי דיין שאינו הגון וכאלו נוטע אשרה אצל מזבח. ובמנוי אשה לדינות ומשפט יש איסור "שימה" וגם מנוי דיין שאינו הגון לדיינות.

וכן גם במנוי אשה בין טובי העיר מלבד איסור שררות צבורית לאשה יש גם אסור מינוי דיין פסול שאינו הגון לדיינות, כי טובי העיר בעירם כב"ד גדול (רמ"א חו"מ ב'), טובי הקהל הממונים לעסוק בצרכי רבים או יחידים הרי הם כדיינים (רמ"א חו"מ סוף ל"ז)

אלא שלא היתה בתור גבאית צבורית אשר משרה זו נכללה (קדושין ע"ו) עם שוטרי הרבים שיכלו להתחזק בו אבותיו (ולא אמותיו). וכנהאה גם גזברות זו של האשה לא היתה אומנתה בכך. כי לולא כן הלא תקשה (קושית הגאון ר' אלעזר משה הורביץ זצ"ל בהגהותיו) מן ר' מאיר דמתניתין (שבת ס"ב.) על ר' מאיר (שבת י"א) שאמר „אומן באומנתו פטור", אלא גם זו הגזברות אין זאת לה בתור אומנות. אף אפוטרופסית רשמית הנמנה מטעם בית־דין של הקהל אין ממנין את האשה (גוטין נ"ב. וחו"מ ר"צ).

ד. משפט ודינות:

גם שופטה אחת היתה לישראל: דבורה אשה נביאה היא שפטה את ישראל (שופטים ה'). אולם לא שהיתה היא השופטת והדינית אלא היא היתה מורה ההוראות לשופטים ודינים ולשואלי משפט (תוס' יבמות מ"ה: שבועות כ"ט: ושאר פוסקים רבים). יכולה היא האשה החכמה והבקיאה להורות דינין לגברים שידונו הם ע"פ הוראותי' ולא שתהי היא השופטת בעצמה. ואלו מרבותינו האומרים כי דבורה היתה לא רק המורה כי אם גם השופטת — הוסיפו לומר לא שהעם מנה אותה, כי אין ממנין אשה לשופטת, אלא שהיא נתמנתה ע"פ הדבור בהוראת שעה (שם בתוס').

והשטה האחת שהיתה לאחדים מבעלי התוס' כי אשה כשרה לדון נדחתה לגמרי מפני הדין המפורש בירושלמי (יומא פ"ב ושבועות פ"ד) „כי אין אשה מעידה ואין אשה דנה", ולפי גירסתנו בגמרא (גיטין ה') „זמנין דמייתי לה אתתא וסמכי עלה" מפורש גם שם בבלי שאשה פסולה לדין, ולגירסת הרי"ף „זימנין דמייתי לה (היא) האשה" אין להוכיח את ההפך דוקא איהי עצמה אבל סתם אשה אין פסול — לפי מש"ש הר"ן ע"ש. וכן המובן הפשוט בבבלי (נדה מ"ט) „כל הכשר לדון כשר להעיד" ואשה שפסולה להעיד פסולה לדון (תוס' שם ובב"ק ט"ו. ונדה נ'. וגיטין פ"ח: יכ"ח בכל הפוסקים וטוש"ע חו"מ). ואפילו בן־נח הנדון בעד אחד ובדיין אחד ואף בקרוב אמרו ז"ל (סנהדרין נ"ז.) שאינו נדון ע"י אשה, דוקא ע"י עד איש ודיין איש ולא ע"י אשה

מלכה חכמה ותעשה הרבה חסד לכלל ישראל והצילה הפרושים מיד הצדוקים, ולתפארת דורו של שמעון בן שטח אשר בזכותו נתקימה „ונתתי גשמיכם בעתם שהיו יורדים מלילי שבת ללילי שבת" נזכר (בספרא בחוקותי כ"ו ד) גם שמה: מעשה בימי שמעון בן שטח בימי שלומית (שלימצא) שהיו גשמים כו', (ובגמ' תענית כג: נזכר רק שם שמעון בן שטח).

אולם בכלל לא נמנו כל המלכים מן התקיפה ההיא מטעם ישראל וע"י חכמיו כי אם מלכו מעצמם. ובכל הכרת הטובה להמלכה החסידה ההיא אין ליחש מלכותה למנוי מצד העם ומכ"ש לא לשאלת התורה. ולוא אפילו אמרנו שאם היו חכמים מורים לה היתה יורדת מכסאה — לא יכלו חכמי ישראל לעשות אז כזאת מפני היד התקיפה שהלכה בעקבות בעלה ינאי.

ג. פרנסות וגבאות:

אשה נביאה אחת היתה גם „פרנסה" לישראל. היא מרים אחות משה ואהרן: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל משה אהרן ומרים (תענית ט'). אבל מלבד מה שאף היא לא נמנתה מטעם עם ישראל כי אם על פי ה' — היתה פרנסה רק לנשי ישראל: ואשלח לפניך משה אהרן ומרים (מיכה ו') ותרגם רב יוסף: ושלחית קדמך תלתי נביי משה לאלפא מסורת דינין, אהרן לכפרא על עמא ומרים לאוריי לנשי (וכן הוא גם ברש"י שם התענית).

אלא שלא הוקטנה כלל שדה העבודה של האשה לחסד ולצדקה: בכל עניני הצדקה הביתיות נוטלת היא חלקה בראש. גם בכל הפעולות הטובות של בעלה הי' תהי' אף היא משותפת עם שותפה בחיים בתתה הסיוע והעזרה מצדה. ועוד כר נרחב להנשים בפעולות כבירות לטובת הכלל והפרט בטפול וגמ"ח לחולים עניים אלמנות ויתומים ועוד, ורבות הן גם אגודות הנשים המרבות פעולותיהן לחמלה ורחמים.

ותהי האשה אף מלפנים גם גזברה וסוכנת בתור בקיאה בסביבותיה להנדרשים לתמיכה מקופת הצדקה: אמר ר' ירמי' באשה גזברית עסקינן ששולחת חותמות לממונים תנו כך וכך לפלוני (שבת ס"ב וברש"י שם).

וכל כך פשוט וידוע הי׳ דבר זה לחכמינו ז״ל עד שתמהו על המקרא: „הבו לכם אנשים חכמים... ואשימם בראשיכם" וכי עלתה על דעתנו נשים ומה ת״ל אנשים אלא אנשים ותיקים וכסופים (ספרי דברים א׳ י״ג).

ומעולם לא ידע עם ישראל למנות לו מלכה, נשיאה, שופטה, שוטרה, בעלת־סנהדרין, דיינית, פרנסית, או כל שום שררה—מן נשי ישראל. בכל מקום שאתה מוצא בתורה ובקבלה התמנות אתה מוצא רק בגברים. שרי הצבא, אנשי החיל, ראשי הדגלים והחונים עליהם השרות והפקידות— הכל רק גברים. גם כל מנוי זקנים או בחירת זקנים או אף במנוי מרגלים לתור את הארץ וכו׳ לא התערבה אשה ביניהם, ולא השתתפה בכל המנוים של המלוכה והשררות של הזקנים. כי על כן אמרי ז״ל ברית תורה ומלכות אינן בנשים (ברכות מט) שאינן בכלל המלכות ומנויה. וכ״ה בהנוך (תצ״ז) שאין מצוה זו עליהן משום שהיא מצוה של הצבור הזכר—והנשים שלאו בנות כבוש נינהו אינן גם במנוי הפקידות מפקדי הכבוש.

אף עדת קרח בכל היותה בעלת המחלקת הראשונה בישראל לא בקשה אף היא כהונה ושררות רק לגברים מהם: „והי׳ האיש אשר יבחר ה׳", „וקחו איש מחתתו".

מלכה אחת בזמן מלכי יהודא וישראל היתה במשך שש שנים, היא עתליא בת אחאב בן עמרי, אשר בשפך דם עלתה מעצמה על כסא המלוכה, ומה העלתה ועלתה לה: היא הטתה ראשונה את לב בעלה יהורם מלך יהודא לעשות הרע, ובמלוך בנה אחזיה היתה יועצתו להרשיע (דה״ב כ״א כ״ב) אחר מות בנה האבידה את זרע המלוכה והמלך בעריצות עד השנה השביעית אשר בה התחזק יהוידע הכהן ויכרות ברית בבית האלקים „הנה בן המלך ימלך כאשר דבר ה׳ על בני דוד" וימיתוה על פי כהן ה׳.

ועוד מלכה אחת היתה בישראל ט׳ שנים בזמן בית שני, היא שלומית או (שלומצא) אלכסנדרא, אלמנת מלך ינאי אלכסנדר ואחות רבי שמעון בן שטח שנקראה אף היא „אלכסנדרא" בשם בעלה, ותהי

בעשרה במאה באלף וכו׳. ולדעת ר׳ ייסי הגלילי נשתנה בשביל כך נוסחי הזמון לכל המספרים האלה (ברכות מט:) ביהיד ידיע מספר העשרה בכל דבר שבקדושה.

וכל הצבוריות הישראליות הללו אינן אלא בזכרים. הנשים אינן עדה וצבור לדברים שבקדושה. יש להן חברות אגודית ודעית לעצמן יש גם חבורות נשים למצות, רשות להן גם לזמן ברכת הזמון לעצמן אבל אין בהן קדושת הקבוץ והצבור ולפיכך אינן מברכות בזמון בשם (רמב״ם ברכות ה, ו). והאשה שאין לה „צבור" הראוי לשם זה איננה גם „בערבות" הכלל והצבור (רא״ש ברכות כ:).

ב. אסור שררות לאשה:

׳שום תשים עליך מלך—מלך ולא מלכה׳ (ספרי דברים יז טו) ומדכתיב „שום תשים" נכללו בקרא זה כל משימות וכל מיני שררות וגבאות בישראל, כאשר הרשי בקדושין עו: „בכל סרותא דמתא" לא יהי׳ אלא מקרב אחיך, (וכ״ה בחינוך תצ״ח). והמעוט הזה הממעט נשים היא ג״כ מכל המשימות. ומפורש בפסיקתא זוטרתא שופטים: לא תוכל לתת עליך איש נכרי—איש ולא אשה, מכאן שאין ממנין אשה פרנסה על הצבור. ולפיכך כתב הרמב״ם (מלכים א׳) כל משימות שאתה משים—אנשים ולא נשים. גם בשררות הבאה מטעם ירושה— אין להאשה חלק, מקור ירושת שררות בא מקרא „לכהן תחת אביו" ומקרא למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו (דברים יז) ודרשו ע״ז (הוריות יב: וכריתות ט:) ירושה היא לכם שאם בנו הגון למלכות היא קודם, ובספרי (שם יז כ) וכן לכל פרנסי ישראל שבניהם תחתיהם — וכ״ז נאמר בזכרים. אמנם בעל מנחת־חנוך (תצ״ז) מסתפק קצת במלכה הבאה בירושה, אבל לשון הספרי מבאר שגם בירושה איננה: שום תשים מי מנה אחר תהיי מלך ולא מלכה (שם יז טו).

והנושא אשה כהנית בודק ד׳ אמהות, וכל שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים וגבאי צדקה אין צריך לבדוק באמהות (קדושין עו).

שנה ומעלה ימנה. אל יחסר איש ממספר השמות, כלם יפקדו לחילים ומחנות, ומכלם יבחרו שרי הצבאות אשר ילכו בראש, שרי האלפים, המאות, החמשים, העשרות וראשי המטות לבית אבותם.

לכל ענין צבורי נמנו הבתים השלמים ע״י ראשי הבית: העם נתחלק לשבטים, לבתי אב, למשפחות, לבתים, לגברים: יקרב למשפחות והמשפחה לבתים והבתים לגברים (יהושע ז׳) ויהי גם בית אב עליון הכולל המשפחות המסתעפות ממנו (מלכים שמות יב יז), ובמצוה צבורית כמו בפסח השתתפה כל משפחה או כל בית תחת רשות אדון הבית „שה לבית אבות שה לבית״. ולכל מספריה נמנה רק כל אב בעל הבית (או כל הזכר מבן עשרים ומעלה). כל יתר בני הבית הנשים והבנים נמנו על דגל ראש הבית. כל דעה יצאה שלמה מכל בית שלם לכל ענין צבורי ולכל מנוי ושררות, כי על כן נחוץ הי׳ לדעת רק מספר הגברים הגדולים נותני הדעה ונושא הצבוריות.

אבל כל הנשים הטף והנערים פחות מעשרים שנה לא נמנו שום פעם, כי אין בידיעת מספרם שום תועלת. ונזהרנו ע״ז כמה פעמים: „כל זכר לגולגלותם״ „לגולגלותם כל זכר״ „במספר כל זכר״ (במדבר). ובהפקידות של המספריה נאמר: ואתכם יהיו איש איש למטה ראש לבית אבותיו (שם), כמו כן העידה לנחל את הארץ (שם כו) וכל כדומה היו רק אנשים. וכל „מטה הוי״ לגיון־המלך אשר כלו הוי שבט של פקידות, ומפני חשיבותו נמנה מבן חדש (במ״ר יב״ב קכ״א) כי מנינו הי׳ גם כן רק הזכרים: „פקוד את בני לוי כל זכר״ [ודין לויה שיש לבת כל זמן שהיא בבית אביה או ברשות בעלה הלוי — לא שיש לה חלק בפקידות הלויה אלא שהיא אוכלת מחלק בעלה או אביה, וגם בת ישראל הנשאת ללוי יש לה זכות זו]. וכל הטף והנשים נחשבים על שם אבי המשפחה (במדבר א׳ ד׳ כו׳). ורק משפחת אב קרוי׳ משפחה (ב״ב קט: קי: ספרי במדבר כז יא). בהצבורית הישראלית יש קדושה והשראת שכינה ומתעלה לפי עליה וקבוצה. מתחילה מן קבוץ שלשה ומתוספת והולכת־

ביחוד גדולה השפעת האשה על בעלה, יחן אשה על בעלה (סוטה מ"ז.), עד שבכחה לשנותו ולעשותו לאדם אחר לרע או לטוב: פן תכרות ברית ליושב הארץ ולקחת מבנותיו לבניך והזנו את בניך אחרי אלהיהן (שמות כ"ד ט"ז).

מעשה בחסיד וחסידה שגרשו זא"ז הלך הוא ונשא רשעה ועשתה אותו לרשע, והיא נשאת לרשע ועשתה אותו לצדיק (ב"ר פי"ז). וזהו מה שנאמר ביהורם בן יהושפט: וילך בדרכי מלכי ישראל כי בת אחאב היתה לו לאשה (מ"ב ח' י"ח). ובגין הני נשי דמחוזא דאכלן ולא עבדן וגורמות לבעליהן לגזול (שבת ל"ג וברש"י). וחכמת נשים בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת שאשתו הצילתו (סנהדרין ק"י).

והמסית הראשון שהי' בעולם לפיכך הלך לפתות את האשה בדעתו כי ע"ז יהיה משני צדדים: נקל לו לפתות את האשה ומבוין שהאשה המפותה תשפיע היא על בעלה, ותתן גם לאישה עמה ויאכל. ואיבה אשית כי' לא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן (רש"י בראשית ג' מט"ו).

פרק יא.

האשה בצבוריות.

א. זכות בחירה:

בצאת ישראל ממצרים והי' והיא לקדשי ישראל ממשלותיו: הקדושה והממשלה הרוחנית והמעשית, דגל התורה ודגל השלטן — התלכדו והתאחדו יחדו בקרב עמנו, נצטוו בני ישראל תכף מכפרים לעשות סטטיסטיקה, כדי לסדר המחנות והחילים לשבטיהם ודגליהם לפקודיהם ולשריהם: שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם לבית אבותם כל זכר לגלגלותם מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל תפקדו אותם (במדבר א). כל בן ישראל מבן עשרים

הותירה (מד"ר במדבר י.).

ובשם שלענין עדית ונאמנות אין זו של האשה תקיפה כשל האיש, ואין מספר ורבוי נשים מכריע איש אחד, כך גם לענין דעת ודעות — דעות של מאות נשים כנגד דעת איש אחד — דעה אחת היא.

פרק י.

השפעת האשה.

כבר אמרו חכמים רבים: גדול כח האשה, ומספרת אגדה על דריוש הראשון ששאל את שלשה שרי היושבים ראשונה במלכות: מי הוא החזק בתבל, השיב אחד: הכסף, השני אמר: היין, ויען השלישי: האשה. והודו כלם להשלישי.

שמשון הי' הגבור היותר חזק באנשים, גם כפיר אריות כגדי קטן הי' בעיני, גם עבותים ואזיקים כקורי עכביש היו לו — והשפעת האשה יכלה להכריע את גבורתו, מה שלא הי' בכח כל סרני פלשתים היה בכח דלילה אשתו, כי הגיד לה את כל לבו אף שידע כי בנפשו הוא, וילך למות עי"ז.

וא"ר אידי: אשה כלי זיינה עלי' וגם הגזלן הרוצח השואף לדם חומל עליה ונרתע מפניה (ע"ז כ"ה ולפירוש תוס' שם)

קלל את האשה והכל רצין אחרי' (יומא ע"ה.) אשה חמת מלאה צואה והכל רצין אחריה (שבת קנ"ב.).

ומפני שהשפעת האשה איננה השפעה ישרה ומשפטית, לפיכך אמרה תורה בעיר־הנדחת: "יצאו אנשים" ואמרו חז"ל (סנהדרין קי"א: ספרי דברים י"ג י"ד) אנשים ולא נשים ולא קטנים, ניסת נקרא רק ע"י מסית בעל שטה וזה היא רק ע"י גבר שהגיע לגדלות בשנים, אבל אם נפתה ע"י אשה או קטן אינני נקרא ניסת ע"י מסיתים, כי אם מושפע ע"י השפעה צדדית וע"י נטיה עצמית.

ותלה שאין כאן חמון עד שיכולה לשקר ולומר ברקתי (ר״נ ריש הילין ד״ה יבלן). ובמקום שהיא מוחזקת בשנאה על חברתה אינה נאמנת לה אף בדבר שנאמנת לאחרת, כי מפני השנאה היא חשודה לשקר (יבמות קי״ז), ולא עוד אלא שחשודה לקלקל את חברתה גם אם עי״ז תקלקל את עצמה באמרה תמות נפשי עם פלשתים (יבמות קי״ח), בלתי אם היא עושה מעשה של שלוחות ובדומה אינה חשודה לרמות אף לצרתה (רא״ש קדושין נ״ב, וא״ע ל״ו ח׳).

וכל הדברים והחשדות הללו אינן בגברים: האיש הכשר להעיד אינני פסול משום שנאה, השונא פסול רק לדין כי השנאה מקלקלת ומעורת את עין שפוטי ולא יראה מישרים אבל אינני חשוד לשקר ולהעיד דבר שיודע שאינו, גם איני חשוד לטעות בדמיון, ונאמן היא גם באסור דאורייתא וגם בדבר שיש די בירור, רק להוציא מחזקה שהחזיקה בי אשיות אחת (ממון, נפשות, דבר שבערוה) צריכים שני עדים, ושנים זכרים נאמנים לכל דבר כמאה ואלף עדים.

ג. התחשבות הדעות של הנשים:

ומפני שנאמנות האשה אינה עדות לכן גם באותן הדברים שסומכין עליה, אין נאמנותה כנאמנות האיש, וכלפי עדות איש כשר אחד כל מאות הקולות והדעות של הנשים כחד חשיבי (יבמות פ״ח: קי״ז:)

דעות נשים מתחשבות במספרן רק בנוגע לנשים אחרות שכנגדן, אבל כלפי איש אחד כשר כל מספר הנשים כחד חשיב, ויש פוסקים שהאיש האחד נאמן יותר מכל הנשים הרבות, וי״א שלא עדיף האיש האחד מהנשים הרבות יהיו כמחצה על מחצה (א״ע י״ז ל״ז ירמ״א ומפרשים). כן גם במקום שנאמנת האשה משום תקנה ובגין שיש טעמים אחרים לנאמנותה, לעולם איש אחד כשר מהימן יותר משתים ושלש נשים (ש״ך חו״מ סט״ו ל״ה).

כי אין להתקיע יותר נאמן וחזק ואין לסמוך בהרבה על אגדת האשה „ויאמר בנות, עתה יבא דבריך„ עד כאן שמעתי מהאשה והנשים אינן בנות הוראה ואין לסמוך על דבריהן, אבל עתה יבא דבריך, מפיך אני רוצה לשמוע שאינני מאמין בדבריה שמא חלפה בדברי׳ או פתתה או

עד אחד לאו כלום א"ל רב אדא ולא יהא רב פפא כבת רב חסדא? בת רב חסדא קים לי בגוה, ובנאמנותה מר לא קים לי בגוי'! (כתובות פ"ה).

אלא שהרבה הדיקה עדות מן נאמנות, בעדות גמורה מבין שאין הרב מוציא בה רמאות פסק והולך ומוציאין הממון מחזקתו ואחת היא לנו אם השופט יודע ומכיר את הדבר מצד עצמו או לא. העדות הכשרה היא היא הברור הגמור, לא כן נאמנות שהנאמנות עצמה אין בכחה כלל להוציא ממון אלא הידיעה הברורה שיש להשופט עצמו — היא השופטת, ומשפט כזה נמסר רק לרב שופט מומחה בדורו בהכרה חזקה ואמיצה בלי שום צל ספק כל שהוא, והיא רק היא באופן כזה ראוי לדון בדרך פרטי בנאמנות כבעדות. ולכן הוסיף ע"ז הרמב"ם: משרבו בתי דינים שאינם הגונים ובעלי בינה חזקה" הסכימו שלא יפסקו דין ע"פ עדות אשה או קרוב אע"פ שדעתו סומכת על דבריהם (רמב"ם עדות כ"ד ב'). ובדברי הפוסקים מבואר אף בזמה"ז יכול רב מומחה בדורו שדעתו גדולה ורחבה בלי שום נטית ונטיות דעת - להוציא מחזקה גם ע"י אשה וקרוב באופן שנתברר לו הדבר בהכרה ברורה בלי שום פקפוק (חו"מ ט"ו ה' ומפורשים).

ב. דמיון האשה:

ובכל שום סבה הגורמת דמיון אנו חוששים שאומרת בדדמי, ולכן אף בדבר שהיא נאמנת ואנו אומרים שהיא אומרת נכונה מפני היותר שהחמירות עליה כבימה והיא דייקא ומנסבא בכל זאת במקום שאפשר לשפוט בדמיון אנו חוששים שהיא אומרת בדדמי לה: כגון שיש קטטה בינה לבין בעלה השנאה גורמת דמיון ויכולה היא לצייר בנפשה שהוא מת על פי איזו סבה דמיונית (יבמות קי"ד—קט"ז), ובאופן שבכלל אפשר לשער שמת—גבר עליה הכח המדומה אף שאין קטטה בינה לבין בעלה עד שמתהוה בנפשה לבדות שקרים היוצאים מגבול הדמיון כדי לאמת את המעשה הנרצה לה: כגון שבעלה במלחמה ודימה לה שנהרג, עלולה לשקר ולומר נהרג וקברתיו אף שלא יער ולא הוכים (שם ורמב"ם גרושין י"ג ופוסקים). גם בדבר שיש לה טורח כגון בבדיקת חמץ יכולה לשקר ולומר "שבדקה" כי מפני הטורח מקילה

דמצטרפת לבדיקתן גם חזקה דרבא: בשהגיעה לכלל שנים הגיעה גם לכלל סימנין (נדה מ״ח: ובפוסקים).

וי״א נאמנת האשה משום תקנה במקום שאין גברים מצויים גם בדבר הנוגע לממון, בגונא שאין שם חזקת ממון מעליא (רמ״א חו״מ ל״ה י״ד וש״ך שם, ותשובת כנ״י פ״ג מבאר שהוא גליי מלתא ולא עדות). ובקנין דרבנן כגון נחיל של דבורים נאמנת לומר מכאן יצא הנחיל כשהיא מסיחה לפי תומה בצרוף האומדנא שהבעלים מרדפין אחר הנחיל (ב״ק קי״ד). וסומכין עליהן בדבר שאינו בא באופן ישר להוציא חזקת ממון כגון להזמין בעל דין לב״ד מסרין ההזמנה אפומא דאיתתא כדי לכתוב אח״כ סירוב, וגם בזה אם אך יש להאשה לתלות ולומר שנזדמן שליח ב״ד עם המוזמן אינה מחזקת עוד למסור השליחות (ב״ק קי״ב: וקי״ג.).

אבל במקום שבעינן כל משפטי עדות התורה כדי להוציא ממון מחזקת בעלים הראשונים — שם גזרת התורה ועמדו שני האנשים ולא נשים (שבועות ל׳) וזו היא ככל משפטי העדות, כמו: פסול קרוב שהוא לא מפני שהנהו בחזקת אוהבו שהרי פסול אף לחובתו, או כגון שאר דיני העדות: שיעידו דוקא מפיהם (ולא שישלחו עדותם בכתב), ושיעידו דוקא בפני בי״ד ודוקא בפני בעל הדין, ולא עדות מפי עדות, ושלא יצטרף בתוך קבוצת העדים קרוב או פסול בכונה להעיד, ועוד כדומה, שכל אלו גזרת התורה היא (חו״מ ל״ג י׳. ועיין) ויש בהן גם מידיעת כחות הנפש שבאדם.

אולם מדין תורת נאמנות לא יצאו, ולכן כשידוע להדיין בבירור גמור שהאמת היא כפי שהעידו הפסולים אל יאמר הדיין הואיל ואין עדים כשרים זוכה ויפטר אלא הרי זה כדין מרומה ועליו לדרוש ולחקר היטב ויתמיין את הדין ויעשה כל מצדקא דאית ליה עד שיבורר הדבר (חו״מ ו׳ קט״ו).

כן בדרך פרט אם העידה אשה ונכר להרב באופן ברור כשמש בצהרים כי דבריה דבריה יפסק על פי ידיעתו הברורה: ההיא אתתא דאיחייבא שבועה בי דינא דרבא אמרה לו (אשתו) בת רב חסדא ידענא בה דחשידא אשבועה אפכה רבא לשבועה אשבנגדה, ומנין איתא ההיא שטרא גביה אמר לו רב פפא ידענא דשטר פריע הוא אמ״ל (רבא)

קב״ו, יחו״מ רע״ז י״ב), וי״ש גם מחליקת פיסקים אם נאמן יותר גם משני עדים אם שנים מכחישין אותו (עי׳ בן־לב ח״א י״א ס״א ומהרשד״ם ש״ד). והאם נאמנת רק תוך ז׳ ימים ללידתה בעוד טרם היכר האב ואין חזקה מנגדת (חו״מ רע״ז י״ב ומפורשים).

נאמן האב להעיד שהגיע לכלל גדול, ונאמן לומר זה בני לפטור אשתו מחליצה (ובזה דוקא דלא הוי נגד חזקה עי׳ ב״ב קכ״ז וב״ש אה״ע קנ״ו ו׳). ונאמן לפסול את בנו (ועי׳ חו״מ רע״ט) ולהעיד על העובר (קדושין ע״ח:). אבל לא האם (רמב״ם א״ב ט״ו והה״מ שם ואה״ע ד׳ כ״ט וע״ש הגהת הרמ״א).

והאשה נאמנת: א) בדבר שאין דורש עדות. ב) בדבר שצריך לעדות אלא שיש טעמים אחרים להתיר והטעמים עושים שא״צ עד למשפטי עדות. להסוג הראשון שייכים כל דיני איסור והתר, שבהם נאמנת גם האשה, וגם שם אין זה כל הנאמנות של עד כשר, ויש לה הרבה חלוקים: א) על איסור דרבנן נאמנת עכ״פ, כי המניח רבנן ברבנן (פסחים ד׳:). ב) באיסור דאורייתא נאמנת אם בידה לתקן (תוס׳ שם ועירובין נ״ח: כתובות כ״ח), ג) אי אף שאין בידה אלא שאין לה טורח, ואם יש טורח לא סמכינן עליה מפני שנשים עצלניות הן, וסמכין עליהן על מליחת בשר ונקור חלב ודומה אף שיש טורח מפני שבידן לתקן, אלא שי״א דוקא בדבר שהאיסור ברור נאמנת האשה אבל לבדיקת תולעים ודומה שאין האיסור ברור להן—מפני עצלותן נמנעת מלבדוק ואומרת שספק אין כאן איסור (הגהת הרא״ש פסחים שם, ועי׳ ש״ך יו״ד פ״ד ל״ד).

ונאמנת האשה לומר מת בעלה, ומתירין על פיה להשיא אשה אף שלהוציא מחזקת אשת איש דרושה עדות גמורה משום דמצטרפין לזאת טעמים אחרים: מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה שאם בא בעלה חי תצא מזה ומזה הקלת עליה בתחלתה (יבמות פ״ז.), ובכה״ג אמרינן אשה דייקא ומנסבא ובודקת הרבה טרם שתנשא אם אין בעלה חי (שם כ״ה: ועוד).

וסמכינן על בדיקת נשים להעיד על אשה שהיא גדולה לענין חליצה ויבומה או משום דס״ל נאמנת אשה רק להחמיר אבל לא להקל או משום

שרגילות ביין נותנים לה רק מעט ולא יותר מכים אחת, כי יותר מכים אחת נבול ומכשיל הוא לה (עי' כתובות ס"ה.) ושמחת בהגך אנשים ביין ונשים בבגדי צבעונים (פסחים ק"ט.).

ואין מוסרין לה קדשי קדשים הדורשים שמירה יתרה: כל זכר בכהנים יאכל אותה, כהן אוכל קדשי קדשים ואין כהנת אוכלת בקדשי קדשים (סוטה כ"ג.).

וכי ע"כ צריך להיות יחוסנו אליהן כיחוסנו אל התינוק: תינוק ואשה שמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מ"ז.).

האשה היא אפוא קלה בדעתה, וקלה גם לקבל שנויים וחליפות ההתהפכותיות בדעתה, ושני יסודות אלה עושים אותה גם עלולה ביותר לכח „ההיפנוטיזמית" שכידוע תפקידה של האשה בו גדול הרבה יותר משל האיש. כי עצביה של הנקבה חלשים יותר משל הזכר גם חולי העצבים מצוי יותר בנשים—מבאנשים.

פרק ט.

נאמנות האשה.

א. עדות ונאמנות:

במשפטי התורה יש עדות ויש נאמנות, בדיני ממונות ונפשות וכל דבר הבא להוציא מחזקה שהחזוקה אישיות אחת (בין שהחזקה נוגעת לממונות אי לנפשות או לאישיות) אין סומכין אלא רק על עדות גמורה, ובאסור והתר והדומה אין צריכין עדות אלא נאמנות.

ולעדות צריכים שני אנשים כשרים דוקא, ואין האשה בכלל עדות ואף לא מצטרפת להיות כעד אחד כשר, כי האשה פסולה להעיד (ב"ק פ"ה. שבועות ל'. וטוש"ע חו"מ ל"ה ובב"ד). כן בנאמנות במקום שהיא, הנאמנות, אלימא כתרי עדים אין האשה בכללה, כגון נאמנות הירים שהאב נאמן כשני עדים מן התורה לומר קדשתי את בתי אין האם נאמנת על זה אף מדרבנן (קדושין ס"ו.).

נאמנות האב על בני יש לה התקיפות היותר גדולה, אם אומר זה בני בכורי נאמן אף להוציא מחזקה, ואף שבן אחר היחזק לבכור (ב"ב

דעתן קלה דלמא מצערה להו ומגליא לן (שבת ל"ג:). ג) דרכה של אשה להיות „מיקרת ראשה" בקלות ובגאות (ב"ר י"ח). רודפית אחר הכבוד ומהללות עצמן והן שחצניות גסי רוח (ירוש' שבת פ"ו). ודרכן להתהדר ולהתיפות, ורוצה אשה יותר בבתים ובגדים מצויירים מאכילת עגלים מפוטמים (אסתר רבה ג'). וחביב לה ששון החיים הזמניים יותר מהרבה ריוח שהי' לה לוא ותרה על החיים הביתיים: רוצה אשה בקב יתפלות מעשרה קבין ופרישות (כתובות ס"ב:), וגם הזקנה ביותר ואף זו שעומדת על פתח קברה דרכה לעשית תכשיטי' כיחלת ופיקסת ומעבירה סרק על פניה, ומותרת לעשותן בחוה"מ (מו"ק ט':). ד) „קנתנית" היא, מקנאה במה שרואה ושומעת (ב"ר י"ח ודברים ו'), ביחוד היא מתקנאה בירך חברתה (מגילה י"ג:), ודרכה לגנות את חברותי' גם בגניתים מוזרים: נשי כי מינצי בהדדי בעריות הוא דמינצי (קדושין ע"ו.), ויש שנוטלות חלק בראש המחלוקת אשתו של קרח עמדה בראש להקת המחלוקת הראשונה בישראל ופטפטה הריבות והנרגנות (סנהדרין ק"י.), ושנאתן גדולה: גדולה שנאה ששונאין ע"ה לת"ח, ונשותיהן יותר מהם (פסחים מ"ט:). „ואיסטביניות" הן רוחן קצרה לסבל דבר נגד רצונן. ה) „סקרנית" היא האשה, מבטת מסתכלת ברצונה לראות ולסקור הכל (ב"ר שם). ונרגניית הן, חשידות לגלית קדירת חברתה לדעת מה מבשלת חברתה (טהרות א' ז' ופירוש הרע"ב ותוי"ט). ו) „יצתנית" היא, מטה אזן לשמוע הכל (ב"ר ודברים שם). ז) „ומשמשנית", נוגעת וממשמשת בכל דבר (שם), ח) „פרסנית" יצאנית רגל (שם). נשי לגבי נשי שביחין דאזלי גברא לגבי גברא לא שביחין (יבמות כ"ו.), אף הזקנה השומעת קול מכה בתוף דרכה לרוץ לראות: בת שתין כבת שית לקל טבלא רהטא (מו"ק ט':), אלמנה שובבית המבקרת שכניתיה תמיד (סוטה כ"ב.). ומפני שטבעה ללכת ולבקר רעות אמרו ז"ל המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה יוציא ויתן כתובה מפני שנועל בפני' (כתובות ע"א. ט'). ט) והן עצלניות בדבר היוצא מגבול עניניהן הן (ירוש' יתס' פסחים ד').

ובשביל רפיון עצבי' ונטיותי' השונות כשפוסקין מזונות לאשה ונותנין לה כל צרכי' (לעיל פ' האשות) אין פוסקין לה יין, ובמקום

מצרימה" הנשים אמרי „תנה לנו אחוזה" והא נגזרה גזרת המרגלים עליהן, במדבר הזה יפלו... וכל פקודיכם לכל מספרכם... (תנחומא ורש"י במדבר י"ד). ובזכות הנשים הצדקניות נגאלו אבותינו.

אבל מפני שהשגתן אינה עמוקה הרבה לכן אף להיותן כל כך חזקות באמונה לא ידעו לבכות על פטירת משה רבנו ע"ה איש הא': ויבכו בני ישראל (דברים ל"ד) הזכרים. ועל אהרן בכו גם הנשים, ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ'). מתוך שהי' אהרן רודף שלום ומטיל שלו' בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה בכו גם הנקבות (רש"י שם).

יש להן ישרות טבעית, דרך משל אינה יכולה להעיז פניה בפני בעלה, והאשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת כשני עדים משום היקף החזקה שאינה מעיזה פניה לבעלה (יבמות קט"ז. ועיד), וגם בבנין דא אין בה בטיחות הרבה, ואם יש קטטה בינה לבין בעלה אבדה גם חזקה זו (שם יבמות). ובכלל אף מדותיה הטובות עלולות להנבך לכל רוח ומקרה.

ה. נטיותיה השונות:

א) הנשים פטפטניות ודברניות הן (ברכות מ"ח ומ"ד דברים י') וכאשר שאל שאול לאת הנערות: היש בזה הרואה (ש"א ט') הרבו לו דברים בתשובתן (שם ברכות). מעשרה קבין שיחה תשעה נטלו נשים (קדושין מ"ט:) וברבוי דברים גרמה האשה הראשונה חוה למה שגרמה בעולם בהוספה ליטר „לא תגע" וכל המוסיף גורע (סנהדרין כ"ט.)

מזרות בלבנה נקראות הנשים הטוות בשוק לאור הלבנה ודרכן לשוח שיחותיהן הבטלות (גיטין פ"ט. ועיד), שיחות האשה הן עפ"י רוב טפלות וריקות, והמרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם (אבות א'). ב) ואין לסמוך עליהן בסוד כי עלולות הן לגלות אותו לאחרים (ברכות). לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חדתי (שופטים י"ד י"ח). ויאמרו לה פתי אותו וראי במה כחו גדול ויהי כי הציקה לו בדברי' ותאלצהו (שופטים ט"ז). ורשב"י כשנחבא במערה הוא ובנו העלים מחביאם מאשתו ואמר דברי' נשים

לעצמה (הלאה פ"ט ב'.), והיא גם בעלת הזיה יבזמן שהיו הכשפים מצוים נטלה האשה חלק בראש במעשי תעתועים אלה: מכשפה לא תחי' (שמות כ"ב). אשה בעלת אוב (ש"א כ"ח) מרבה נשים מרבה כשפים (אבות א'). עישית ימקטרות לכשפים (ברכות נ"ג. סנהדרין ס"ז. סופרים פט"ו ועוד). ואז כי ראו בהן זרות חשרון לכשפות (פסחים קי"א. ועי' סנהדרין מ"ה. ורש"י שם וסוטה כ"ב. ועוד).

וכל כך גדול ההפרש בין השגת הגבר לבין השגת האשה עד שגם הפרישות, למשל, את הגבר היא מביאה לידי טהרה יקדושה יבי' עד לרוח הקדש (ע"ז כ':) והפרושים האמתים (לא המלאכותים והמזויפים המנויים סוטה כ"ב) היו מחזיקי ומגיני היהדות בעתים היותר קשות, מה שאין כן חלק האשה שהפרישות מבלה אותה, והאשה הפרושה נחשבה למבלה עולם (סוטה כ'), זולת יהודית (שם כ"ב.). כי אין השגתה עמוקה והודרת ואינה יודעת גבול, וכשהיא יוצאה ופורשה מהחיים הרגילים לא תאצל באצילות הרוח אלא אדרבה עלולה על פי רוב להיות בעלת הזיה המבלה את חיי העולם ללא תכליתם.

ד. מדות האשה ותמימותה:

יש גם לאשה הרבה מדות טובות. יש לה עדינות, והמנות ורכות. גם תום ואמון. דור המדבר הדור שיצא ממצרים ויקבל את התורה, הראה גם סמל של קשיות עורף והתרוצצות הנטיות בקרב האדם, אצילות הרוח וקשיות הרוח התחברו בו יחד, היא הכשיר א"ע לאחדות גמורה ביני לבין עצמו, ולהכרת וידיעת האחדות של יוצר העולם עילת כל העילות ית"ש, ועם זה כמה הפכפכות וקשיות עורף הראה! בכל ראותו הנפלאות הגדולות „וינסו אותי זה עשר פעמים". בכל מקרה של „זכרנו את הדגה" וההשקעה בטבעיות—שיב חקירה ושאלה „היש ה' בקרבנו".

והאשה היא בתמימותה ובאמונתה הלכה, בחטא העגל לא השתתפו הנשים ותסרבנה לתת תכשיטיהן, ולא פרקו נזמיהן לעגל. שמעו הנשים ולא רצו לתת נזמיהן לבעליהן ותאמרנה להם אתם רוצים לעשות פסל ומסכה שאין בו כח (פדר"א מ"ה ומובא ברש"י מגילה כ"ב:), וכאשר הוגדלה הסאה בחטא המרגלים והאנשים אמרו „נתנה ראש ונשובה

אל האיש תהלה כי אם אל האשה בידעי כי קלה היא להתפתות, עם זה קשה היא גם להתפיס, במקום שהיא מתעקשת קשה מאד לרציתה מכעסה (נדה ל״א. ב״ר י״ז). רחמנות יתרה יאכזריות יתרה יחד מתרוצצות בקרבה: נשים רחמניות הן (מגילה י״ד: מד״ר איכה ד׳) והיא גם צרת עין: אשה עינה צרה באורחין (ב״מ פ״ז.) ומשרשת בלבה שנאת חנם עולמית לכל שום סבה. כגון כלה וחמותה ובת חמותה, ושאר נשי המנויות (יבמות קי״ז) בחששה שמא תאכל מרכיש שאפשר שיהי׳ שייך לה פעם—היא רודפת אותה רדיפת עולם. ויש ששנאתה לא משום סבה כלל אלא רק משום שנגררת בזה אחר האם: אם אמה סניא לה אף היא סניא לה (שם). ופעם גורמת שנאת חנם זו לסבב לה מיתה אבוריה ובמעשה שהי׳ (שבת כ״ו.). ימר מאד טעם אסי חורגת: בניך ובנותיך נתונים לעם אחר זו אשת אב (ברכות נ״ו. יבמות ס״ג:)

והאשה אשר סרה רע—רעה ביותר מן האיש הרע: כל רע ולא אשה רעה (שבת י״א.), ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה, טוב לפני הא׳ ימלט ממנה וחוטא ילכד בה (קהלת ז׳). כל ימי עני רעים זה שיש לו אשה רעה (ב״ב קמ״ה). וזקנה קופצת על אדם מפני אשה רעה (תנחומא ח״ש). ומי שבגורלו באה לו אשה רעה אין לו מוצא ממנה ומצערו לו בכל מה שאפשר ושאי־אפשר לשער (יבמות ס״ג. ס״ג:). זה שאשתו מושלת עליו חייו תלוים (ביצה ל״ב).

ומתוך שעצבי׳ רפים נוחים היא להתרגז, ועל כל מקרה קל דמעתה מצויה (ב״מ נ״ט). ולמקרה שבר בית ומשפחתו ר״ל הן המקוננות ומענות ומטפחות (ירמי׳ ט׳. מו״ק כ״ה:). ואליהן צריכים לדבר ביותר בלשון רכה: כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים בלשון רכה (מכילתא שמות י״ט). כשאומרים להן דבר מצוה שלא בניחותא לא תשמענה, ביחוד בעת שהן אלודות צריכים להורות הדבר אליהן בנחת, ולכן בעש״ק כששואלים אותן: עשרתן ערבתן הדליקו את הנר צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיני׳ (שבת ל״ה.). ויש שרגילות להתעלף בשמיעת בעלהן ולכן י״א נשים אין שוחטות (תוספ׳ ריש חולין). ומתוך רפיון עצביה היא בעלת דמיון ואימת בהדמי לה גם בדבר שאם תשקר תרע

המקרה ואין בטוחית בה: האשה המפירסמה בזמן התנאים „ברוריה" אשת רבי מאיר בת ר' חנינא בן תרדיון למדה וידעה הרבה מאד בהלכות, והעיד עליה ר"י כי היתה בקיאה בשרש מאות הלכות מיוחסין שלמדה בשלש שנים משלש מאות חכמים (פסחים ס"ב:) היא הוכיחה לר"מ בעלה מי כתיב יתמו חוטאים חטאים כתיב (ברכות י') ונוכרת בחכמתה כמה פעמים (עירובין נ"ג ע"ד) והכריעה איזו פעמים בין תנאים: במחלוקת ר' טרפון ורבנן בקליסטרא אמרה ברוריה שימטה מן הפתח בי' ואמר ר' יהושע יפה אמרה ברוריה (תוספתא כלים ב"מ א', י') ובן לענין תנור: יפה אמרה בתו של ר"ח מבני (תוספתא כלים ב"ק ד', י"ז), ותהי צדקת מצוינה משכלת על דבר ה' ומספר עליה המעשה הגדול: שמתו שני בניה פתאום בש"ק בעת הי' ר"מ בעלה בביהמ"ד, במוש"ק שאל ר"מ עליהם והמתי' לדבר אחר, לאחר הבדלה שאלתי' אם צריך הנפקד להחזיר להמפקיד את פקדוני ברצון ובשהשיב לה ע"ז „בודאי" הביאתו אל החדר שני הבנים המוטלים מתים והודיעה את דברי' בטענה „הלא אמרת שצריכים להחזיר את הפקדון ברצון", ועלי' אמרו אשת חיל מי ימצא (מדר"ר משלי וילקוט)—בכ"ז באשר התגאתה והתגרה על מאמר חז"ל „נשים דעתן קלות" אמר לה ר"מ הייך סופך להודות ע"ז וינסה אותה ע"י תלמיד א' ולא עמדה בנסיון וגרמה מיתה לעצמה ובעלה ברח לבבל (רש"י ע"ז י"ח).

אין אנו דנים מן הפרט על הכלל כמו שאין גם לדון מגבר פרטי על כלל הגברים, בפרט שהיו גם נשים שודאי אמץ לבן בדתי מתהפך בש"א כמו אחותי של ברוריה הנ"ז (ע"ז י"ה) יעיד בהנ"ה. אבל אנו דנים מעובדות אשר איפי תכונתן מגידות על איפי תכונת הנפש של הסוג הזה בכללו.

ג הולשת עצביה ורעתם:

דלה האשה בכח, ביותר בכח עצביה, אין היא סבלנית בכל צער ומקרה, וגם שמחה תבלבל את עצביה. גם קנאתן גם שנאתן עוברות גבול, ועלולה היא גם להפכפכות יתרה; רבות לב ועקשנות נפרזה מקננות בתוכה, קלה היא מאד להתפתות, גם המסית הראשון לא יהין לגשת

להכשיל את עצמה ואת אחרים: משום חשש קצת בושה עלולה היא להכשיל אותי ואותה בעבירות היותר חמורות, ולעשות המעשים היותר מגונים, כי על כן לא יטיל אדם אימה יתרה בתוך ביתו (גיטין ו': יע"ש). גם במקום שיכולה להורות לעצמה קצת התר חשודה היא לעבור ולהעביר על אסור כגון שחברתה נותנת לה ואוכלת (חולין ו': יעוין בדימה) ומשום קלות דעתן נחשבות נשים רבות כאשה אחת לענין אסור יחוד, ואין איש אחד מתיחד עם נשים הרבה אף שהן כשרות, משא"כ אשה אחת עם שני אנשים אין כאן אסור יחוד בלתי אם הם פריצים וחשודים (קדושין פ'. וא"ע כ"ב).

ומפני שעלולות הן להיות משפעות בנקל מקלי דעת לכן אין עושין הבירה של נשים ועבדים, אף למסבת מצוה, כמו אכילת פסח (פסחים צא.). ובשאשתו נדה היא אסור לאכול משיורי מאכלה, מפני שהיא יכול להרגילה ונשים דעתן קלות, אבל היא מותרת לאכול משיורי מאכלו כי היא אינה מרגילה אותו (יו"ד קצ"ד).

קלות דעתה מביאתה גם לידי התהפכות וחליפת הרגשות במדה קצונית, יש שהאשה נמצאת בתוך השפעה של עצבות אמתית הממלאה את כל רגשות נפשה ובעצם אותן ההרגשות יכולה היא להתהפך ברגע אחת ע"י שום השפעה אחרת: מעשה באשה אחת שהיתה מיללת על קבר בעלה שהובל זה עתה לקבורת, והי' שם בבית"ק שומר אחד ששמר תלוי אשר נתלה מטעם המלך, ויפתה השומר את האשה המיללת, ובשחור השומר אל התלוי ולא מצאהו הי' מצטער מפחד המלך, ותאמר לו האשה: אל תירא, קח את בעלי מקברו ותלהו במקום התלוי על העץ, ואפיקתה היא לבעלה ותתלהו (ר"ח בתוס' קדושין פ:), את החזיון המוזר הזה אין לתרות בעקר־נפשו אלא בקלות דעתה הגורמת שבין רגע תמחה אצלה ההרגשה היותר מוזעת מפני הרגשה שניה נגדית וקצונית.

גם על האשה הגדולה אמרו חז"ל: באותה שעה שהיא מתחננת על בעלה מבונת ומרמזת על עצמה: איתתא בהדי שותא פילכא (מגילה י"ד:).

ויש פעם שגם האשה החכמה והמצוינה לא תוכל לעמוד בפני

יתרה באשה יותר מבאיש, וכן פסקינן בנוגע להלכה.

אבל זו הבינה היתרה אינה אלא התפתחות מקדמת ולא התפתחות יתרה.

בינת האשה במושגה היא מתקדמת לביא קידם זמן בא הבינה לזכר במושגו הוא (עי״ש תוס׳ הרא״ש בגליון הגמרא), ואילי זו היא גם הנותנת לפחיתית ערכה. השתלמות מיקדמה אינה מוכיחה על התגברות הדעת. יש שע״י זה שממהרת בינתה לבא - ממהרת היא גם להנדף. כל שאר בעלי החי, בעלי השכל הטבעיים אין בהם השתלמות כלל, שכלם והשגתם באו להם יחד עם תילדותם (שיר בן יומו קריי שיר, ב״ק ס״ה:). התפתחות אמית ומדרגתית אינה במציאות אצל השגה טבעית כי אם אצל ההשגה האנישית הבחירתית. גם אלה מחוקרי זמננו האומרים כי בינת האשה מהירה אף הם אומרים: „מהירה ולא עמיקה וחידרת״. „אף דופקה ונשימותיה מהירות אבל לא חוקות ועמיקות״.

גם בגרית בחיתיה מקדימה לביא משל הגבר, ולכן היא מקדימה להתענות בשנתה הי״ב, והגבר — בשנתו הי״ג (יומא פ״ב. וא״ח תרי״ו). „דאתתא בריא״ אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להוריע (רש״י סנהדרין צ״ט:).

האשה ממהרת להתבגר בנעריתה, ומקדמת להנבל בזקניתה, נבל תבל מהר מן האיש, ותאבד גם רגשיתיה במוקדם, ולעת בריתה ותקשה טבעה, וגם זו שהיתה פורנית תהפך על פי רוב לבילנית וצרת-עין, הפך ממש מן הגברים אשר כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת ומרגישים יותר ויותר התקרבות אל התכלית, וגם זה שהי׳ כילי יהי׳ אז על פי רוב נוח ורך.

ב. קלות דעתה:

בכלל: נשים דעתן קלות (שבת ל״ג:), בנות אין דעתן מיישבות׳ (מנחות ק״ב), כי על כן בכל הכביר שחייב אדם לכבד את אשתו עוד יותר מגופו (לעיל פ׳ ה׳) — ההולך בעצתה במילי דשמיא או במילי דעלמא המפתעפים גם לשמיא נופל לגיהנם (ב״מ נ״ט). ובשביל קלות דעתה אין לסמוך בהרבה על נאמנותה (להלן פ׳ ט׳), וכל סבה השידה היא

מזכיותי' בעוה"ז. ברוריא אשת ר' מאיר, אמתי' דבי רבי כי הוי משתעי בלשון חכמה (עירובין נ"ג: ועוד). אשתו של ר' שמעון בן חלפתא שהיא המריצה לבעלה להחזיר אבן טובה שנתן להם משמים ולסבל עיני והסבירה גם לרבי ממדור עולמי של כל צדיק (ש"ר נ"ב). נשי דשכנציב (מו"ק כ"ח). ילתא אשת רב נחמן (חולין ק"ט:). אשת מר עוקבא (כתובות ס"ז:), כלתא דרפרם (מגילה כ"ח:) מניקתו של אביי שקרא לה אם ואמר בשמה דברים הרבה (קדושין ג' ובב"ד), ועוד. בתקופה מאוחרת: בתו של רש"י שכתבה וחתמה שו"ת בשמו בימיו האחרונים (שבולי לקט ח"ב נ"ז). חילוט אחות רש"י ומרים אשת רבנו תם (תשובת מיימוני מ"א ה') בנות רבנו אברהם (תוס' ברכות ס"ה:). רדל כלתי של מהררי"א איסרלין, אמו של הדרישה, ועוד ועוד.

אף שבע נביאות היו מתוכן: שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל חולדה ואסתר (מגילה י"ד). ותהינה נשים שהראו גדולות ונצורות לכלל ישראל, ותקחנה חבל בתחית העם, בנס פורים ובנס חנכה אף הן היו. ואף להן נשאר זכרון לברכה לגדולות שעשו. בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים ולדעת רשב"ם (מגילה ד'.) אף הן היו באותו הנס שעיקר הנס נעשה על ידן, בפורים ע"י אסתר, בחנוכה ע"י יהודית כו'. ולדעת בעלי התוס' (שם) אף הן השתתפו בהתלאות בדומה להגברים.

פרק ח.

דעת האשה.

א. התפתחות בינתה:

לדעת רבי וסתמא דמתניתן (נדה מ"ה:) מתפתחה הנקבה בשנתה „השתים־עשרה" שנה אחת קודם לזמן התפתחות הזכר שהיא בשנת הי"ג. ואמר רב חסדא מ"ט דרבי דכתיב ויבן כו' מלמד שנתן הקב"ה בינה

והרגישו זאת לאושר נפשן להיותן מעוז לתורת ישראל ועמוד היהדות.

ה. חכמתה במלאכה:

כל עיקר חכמת האשה — בביתה ועניניה היא „חכמת נשים בנתה ביתה” (משלי י"ד). גם חכמת הלב הנזכרה בתורה לגבי האשה: „וכל אשה חכמת לב בידיה טוו” (שמות ל"ה). כי ע"כ א"ר אליעזר אין חכמה לאשה אלא בפלך (יומא ס"ו).

וראוי לתת לב גם לדין הערכין הנאמר בתורה (ויקרא כ"ז): מבן חמש עד עשרים שנה ערך הנקבה מחצית משל הזכר. משנות העשרים עד ששים ערך הנקבה 60% מערך הזכר. מן ששים שנה ומעלה אשר או היזלה לשליש דמיה ערך הנקבה 66 2/3% מערך הזכר, ובארו חז"ל (ערכין י"ט) בזמן שהזקינו אין ערך הזכר גדול בהרבה מן הנקבה כי אמרי אינשי: „סבא בביתא פחא בביתא”, הזקן אחרי ששים שנה מתקרב להיות לפח יקוש בבית מבלי להביא את תועלתו, „סבתא בביתא סימא בביתא” הזקנה המצויה בבית ברכה בבית שעדין היא מביאה לבית את תועלתה היא. בב"ז אף שהזקן איני מביא עוד את תועלתו והיא עודנה ברכה בקרב הבית — גם אז עדין ערך הזכר גדול משל האשה כי הנקבה תערך עפ"י מלאכתה, והזכר גם עפ"י אישיותו בדעת, הנהגה והשפעה.

וכל כך מפלגת הן עבודות האשה משל האיש עד שחשבו חז"ל לעבודת פרך: שהיו מחליפים מלאכת האנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים (סוטה י"א:).

ו. הנשים הגדולות:

נשים פרטיות גדולות ומצוינות היו בכל דור ודור, ותהינה חכמות רבות בתקופות הראשונות, בזמן בית ראשון ושני, בימי התנאים, האמוראים, והגאונים, ובדורות האחרונים, כמו: אשה חכמה מעיר אבלה (ש"ב כ'). האשה הגדולה השונמית (מ"ב ד' ה'). וישלח יואב תקועה ויקח אשה חכמה (ש"ב י"ד). תקוע מקום שגם הנשים חכמניות היו (מנחות פ"ה:). אימא שלם אחות ר"ג ואשת ר"א בן הורקנוס (שבת קט"ז). שאלה אשה חכמה את רבי אליעזר (יומא ס"ו). אשת ר' חנינא בן דוסא שהסכימה אף היא להיות חיי עוני וצער שלא להנות

אבל סתם מיכר לא ידע (קידושין נ״י. ובריש״י שם) ובן בסנהדרין (ח.) באשה חברה עסקינן. אבל בדרך כלל אין הסוג של הנקבה ראוי ללמוד תורה, כי על כן פריך רב אחאי אמי כלהי נשי דיני גמירי (קדושין יג.) אפילו בהדינין הנהיגים אצלן, ואשה בי מדרשא לא שכיחא (מו״ק י״ח.)

ד. האשה בקיום התורה:

אלא שגדול חלק הנשים בקיום התורה, ובעזרתן להרבות למוד התורה ובסיוען לבעליהן שישקדו על דלתות בתי המדרש, ושבניהן ילכו לבתי הת״ת והישיבה:

נשים במאי זכיין (כלומר במאי יזכו אף הן לאור התורה טל התחי׳ כמו שדרשו ז״ל (כתובות קי״ז) עה״פ טל אורות טלך כל שיש בו אור תורה אור תורה מחייהו) באקריי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן (ברכות י״ז). קמה האשה ומרחצת פני בניה כדי שילכו לבית הספר ללמוד תורה ועומדת ומקבלת בניה השבים מלמודם בבית הספר (ילקוט שמואל רמז ע״ד). וגדולה ההבטחה שהבטיח ע״ז הקב״ה לנשים (ברכות שם). והן משתתפות בלמוד התורה בהחזיקן את לומדיה: עץ חיים היא למחזיקים בה. וגורמות לבעליהן או לבניהן שישקדו על התורה, נשיהן של ת״ח שמנדדות שינה מעיניהן בעוה״ז (בשביל בעליהן המאחרים לבוא מביהמ״ד) ובאות לחיי העולם הבא (כתובות פ״ב).

ולנשים רבות בדורות הקודמים מנה גדולה בקיום התורה והתעודה בישראל, כמו דרך משל אשת ר׳ עקיבא אשר הזניחה עשירות אבי׳ ונשאת לר׳ עקיבא רעיא רק בשביל דהוי צניעא ומעלי, ושלחתו לישב כ״ד שנה בבי רב, אף שאביה אדרה הנאה, וסבלה עניות ודלות עד ששב בעלה ואביה הפר נדרו (כתובות ס״ב). ובורתי׳ דר׳ עקיבא ואשת ר׳ חנינא בן חכינאי ואשת ר׳ חמא בר ביסא (שם), ועוד רבות רבות בתקופות מוקדמות ובתקופות מאוחרות שעמסו על עצמן את עול הפרנסה כדי שהבעל ישקוד באהלי התורה. ונשים כשרות רבות בדורות קדמים ודורות אחרונים עשו הרבה בהונן ואונן לפרנסת וכלכלת לומדי הישיבות שוקדי התורה

ישראל במצות כהונה ולויה וכל כדומה — יש בו משום מצות למוד התורה, משא״כ האשה, לה אין הלמוד עצמי מצוה וחיוב, אלא היא צריכה ללמוד רק בכדי לדעת לשמור ולעשות המצות שהיא חיבת בהן, והדין שהיא יודעת אותן, או שאין לה שיכות אליו, אין לה יתרון והכשר בלמודו (יו״ד רמ״ו). גם הדינין שהיא צריכה ללמוד ולדעת אינה לומדת הפלפולים וכו׳. ובפרטי עשית המצות דרבנן לא דקדקו עמהן שתעשינה בהדיוקים המדויקים כדי שלא לבלבל את מוחן ותכשלנה, ולכן אף שבערב יו״ט נכון שתברך תחלה ואח״כ הדליק הנרות, בכ״ז נהגו גם בעיו״ט להדליק ואח״כ לברך כדי שלא תטעה לעשות כן בעש״ק כי רוב הנשים אינן יודעות להפלות (מג״א רס״ג והיי־אדם שבת ה׳). ובלמוד התורה שאינו דרוש לה לקיום מצות — אמר ר׳ אליעזר כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות (סוטה כ.), ובמה דברים אמורים בתורה שבעל־פה, אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות (רמב״ם א׳ י״ג), ולפי מה שאמרו בסופרים (י״ח) חיבת האשה לשמוע קריאת התורה שקוראים מענייני דיומא כמו ת״ב ויו״ט וצריכים לתרגם להם בלשון שיבינו. וצוו חכמים שלא ילמדה תורה שבע״פ מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן (רמב״ם שם). וגדולה מזו אמר ר׳ אליעזר (ירושלמי סוטה י״ט) „ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים״, מוטב שישרפו הדברים מעצמם ואל נעשה אנחנו מעשה למסרם בידים לנשים היכולות לשנות את צורת הדברים בפנים אחרות לגמרי עפ״י מושגן הן. ודרש ראב״ע הקהל את העם האנשים והנשים אנשים באים ללמוד, והנשים באים לשמוע (חגיגה ג׳). ויחיד הוא בן־עזאי שס״ל חייב אדם ללמד את בתו תורה (סוטה שם) ולא פסקינן כותיה. היו נשים רבות שלמדו תורה, והאשה הגדולה המצוינה במינה מיתר היי לה ללמוד, בדורו של חזקי׳ המלך בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו אשה שלא היתה בקיאה בכל דיני טומאה וטהרה (סנהדרין צ״ד:) ובכל דור היו והנן פיטיות שלמדו תורה: באשה חברה עסקינן שיודעת הדין שאין מע״ש מתחלל ע״י קדושי׳

תקפ"ט ו'), ותהינה גם נשים יחידות שהכניסו עצמן גם בעשית מצות מעשיות שאין כל הנשים עושות אותן: מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין, ואשתו של יונה הנביא היתה עולה לרגל (עירובין צ"ו.) ולא מיחו בהן חכמים, מפני שהיתה אשה אחת פרטית בדור ולא הנשים בכלל.

וכשם שהיא מצוה על כל מצות לא תעשה, כך היא מצוה על כל משפטי התורה והדינים והשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין ודינין (ב"ק ט"ו ועוד).

אבל גם בהמצוה ששניהם הזכר והנקבה שוים בה מזורז הזכר יותר בעשיתה, מעשה הי' וקדמו בנות לבנים ונמצאו בנות זריזות ובנים שפלים (נדרים ל"ו).

מלבד המצות המעשיות החסרות לה אין להן דיני טומאה וטהרה, שהם חלק גדול בתורת ישראל, ואין האשה מצוה עליהם: כהנת מטמאת למתים ואין כהן מטמא (סוטה כ"ג), דיני שמירת הטהרה לכהונה לא נתנו לנשים שאין דעתן שמירה לפרישות, ואין מוסרין להן קדשי קדשים הדורשים שמירה יתרה (שם). ואין להן כהונה עצמית אלא יחס כהונת אביה או בעלה. ואין להן קדושת הכהונה כי על כן לא הוזהרו הכשרות להנשא לפסולי כהונה (קדושין ע"ג. ורש"י יבמות ס"ה).

ומשום שחיי ישראל הם חיים של מטרה, ומברכים על מצוה הבאה לזמן קבוע את ברכת המצוה וברכת „שהחינו לזמן הזה" שזכינו לעשיתה, לפיכך אני מברכין בכל בקר „ברוך שלא עשני אשה" שאיננה בכלל אותן המצות.

ג. האשה בלמוד התורה:

אף האשה חיבת ללמוד לדעת המצות המוטלות עליה, כי על כן מברכת אף היא בברכת השחר „וצונו לעסוק בדברי תורה" (או"ח סס"י מ"ז). אבל אין לה חיוב מצד "למוד התורה בשהיא לעצמו, האיש מחויב בלימוד התורה כל ימי חייו ועד יום מותו לא רק משום לדעת לשמור ולעשות, כי אם מצד חיוב למוד התורה, ואפילו אותו הדין שהוא בקי בו בהרבה, או אפילו המצוה שאין הוא מחויב בה כלל, כגון

וטובי לב שבאו"א... בבן זכר (מ"ק ט.). כל שאינו מניח בן ליורשו כו' (ב"ב קט"ז.). דוד שהניח בן נאמר בו כו' (שם).

וכשם שהזכר עומד במעלה ומדרגה יתרה מן הנקבה כך גם נתקדשה עזרת ישראל (של הזכרים) בקדושה ומעלה יתרה מעזרת הנשים: עזרת נשים אין טבול יום נכנס בה, ואין חיבין עלי' חטאת וכרת, ועזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם, יחיבין עליה כרת וחטאת (כלים א.), והנשים כביאן למקהמ"ק לא עלו יותר מהעזרה שלהן, יתהי לכן העזרה שלהן קל"ה על קל"ה אמה. אבל הזכרים לא השתהו הרבה בעזרתן כי אם עלו ללאה במעלות הקדושה, ותהי עזרת ישראל רחבה רק י"א אמה.

לעתיד לבא נשקף אמנם עתיד גדול לאשה על פי הסוד „נקבה תסובב גבר" במדבר, בספרי הקבלה. ובפרקי דר"א (מ"ה ימובא רש"י מגילה כ"ב:): בשביל שלא עבדו הנשים את העגל נתן הקב"ה שכרן בעוה"ז שתהינה משמרות ר"ח יותר מן האנשים שאין עושות בו מלאכה, ולעוה"ב הן עתידות להתחדש כמו ראש חדש שנאמר תתחדש כנשר נעוריכי. ואולי מרומז זאת גם במאמרם: גדולה ההבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים (ברכות י"ז.). אבל עתיד זה, אראני ולא עתה צפוי הוא לעת שתתחדש הלבנה המושפעה שתאיר אף היא כאור החמה המשפיעה, אז גם היא האשה תחדש נעוריה במדרגתה הגדולה.

ב. האשה במצות:

מצוה האשה על כל מצות לא־תעשה, ומחויבת בכל מצות עשה שאין הזמן גרמא, אבל בכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות מן התורה (ברכות כ'. ועוד בכ"ד). מצוה התלוי' בזמן איננה על האשה יען שאף היא עצמה תלוי' בזמן, לא בכל זמן חפשה היא לנפשה, תכונתה עיקרת אותה בהרבה זמנים, ואין ביכלתה אז לעשות מצות, גם משעבדת היא לבעל ולבית, אבל רשאה האשה לקבל עליה גם שמירת אלו המצות שהזמן גרמא לקימן בכל עת שתהי' היכולת בידה, ורשאה גם לברך ע"ז „אשר קדשנו במצותיו וצונו" (תוספ' ר"ה ל"ג.), ורוב הנשים מכניסות עצמן בחיוב המצות־עשה כמו שופר ולולב וסוכה (רמ"א א"ח

פרק ז.

מדרגת האשה.

א. מעמדה בכלל:

יש אמנם חכמה דעה ובינה גם בנשים, והיו וישנן ביניהן יחידות ומעטות שהן למופת, אבל בדרך כלל נמוך הסוג הזה מהסוג הגברי, ופחותה האשה הנקבה במדרגתה, מבן גילה הזכר, גם האשה החשובה — לחשיבות בן גילה הגברי לא הגיעה: אדם אחד מאלף מצאתי (קהלת ז׳) אחד מאלף יוצא לתלמוד והוראה (ויקרא רבה ב׳) ואשה גם אחת מאלף לא באה לכלל זה. אדם אחד מאלף מצאתי זה, אברהם בחיר הדורות מאדם הראשון, ואשה בכל אלה לא מצאתי זו שרה שאף שהיתה בחירת הנשים לא היתה כאברהם בעלה בחיר הגברים, אדם א׳ מאלף מצאתי זה עמרם, ואשה... זו יוכבד, אדם אחד מאלף מצאתי זה משה, ואשה... אלו נשי מדבר (מ״ר ויקרא שם).

ובדבורה הנביאה, אשר בשעתה היא לא נמצא דוגמתה גם בגברים, עד שהיא היתה צריכה להיות השופטת, אמרו חז״ל על הדור ההוא: וי לדרא דלא אשתכח בגוי׳ מאן דידון לעלמא אלא חד ניקבא (זהר ויקרא י״ט).

ובכלל מעטות מאד היו הנשים הגדולות מעוט קטן כלפי הגדולים הרבים מן האנשים. רק יחידות הן הנשים הגדולות בכל דור ודור, והן אמנם בשביל כך למופת ביותר יען כי טבען ותבונתן לא יעדון לכך, ור״י מספר בדרך פלא: מימי לא נצחני אלא אשה תנוק ותנוקת (עירובין נ״ג:).

והאיש אשר אשתו נמצאת במדרגה גבוהה ממנו למארה היא בישראל: באמת אמרו בן מברך לאביו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו (ברכות כ. יעוי״ש), שפל מאד איש כזה שהגיע לכך שאשתו יודעת לברך ולא הוא.

ומפני חשיבות הזכר שהוא במדרגה ראשונה אמרו: אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אלא אשרי מי שבניו זכרים (ב״ב ט״ז:)

שרוב גופי תורה תלוים בה (תו״כ קדושים), „קדושים תהיי כי קדוש אני ה׳״ הוו פרושים מן העריות ומן העברה שכ״מ שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה (שם), אם אין גדר אין שמירת הקדושה „סחיר סחור אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב״ (שבת י״ג ועוד).

אסורה מן התורה כל שום קורבה לעריות: איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו (ויקרא י״ח) ובללו חז״ל בזה אפילו שום קורבה אסור (שבת י״ג ועוד בכ״ד). ביחוד נזהרים גם משים אסור נדה (ואיסור נדה איננו דוקא באשתו אלא בכל אשה), וגם בשביל זה נזהרים החרדים מבוא במגע עם נשים משבת בקרבתן ומלהושיט להן יד יכל כדומה (לעיל א. ב.). גם ההסתכלית אסורה מן התורה: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (שבת ס״ד. ע״ז כ׳. ועוד בכ״ד). ואסיר לזוז ממוסר זה אף האיש חשיך ההאיה (חנוך קפ״ח). יקיל באשה עריה (קרישין ע׳). ואין להרבות שיחה עם האשה (אבות א׳)

וכל פריצית באשה פירצת גדרי הקדש, כמו: פריעת ראש, חשיפת צואר, גלוי זרוע, יבדימה. ונקראת עי״ז: „עוברת על דת יהודית״ (כתובית ע״ב.). וכל שום התגלית היוצאה מדרך הצניעות משיקצה ומאוסה בכל דבר המאום לטבע האדם, ואסיר לקרא ק״ש ילהתפלל ולדבר בתורה ודברים קדישים כנגדה כמו לפני דבר מאים המעורר געל נפש האדם (ברכות כ״ד. ואו״ח ע״ו).

וגדילה ורבה היא תירת ישראל בנינע לטהרת המשפחה, ורבים הדינים במנהגי הפרישות מאשתו הנדה (יו״ד קצ״ה) ודיני טומאתה (שם קפ״ג—קצ״ד) ודיני טהרתה (קצ״ו—ר״א).

וכל תורת ודיני הצניעות והפרישות הללו הם הם אשר שמרו את בית ישראל ועשאוהו למצוין בחיי משפחתו וטהרתם.

לזכר אלא „מני" כדרך שאומרים לנקבה (שבת ק"מ). בכל ארחית חייה ובכל דבריה עלי' להתנהג בדרך קדושה זו, והזהירי חכז"ל את האשה שתהא צנועה אף בפני בעלה (שבת ק"מ:) כדי שלא תסתגל בדרך אחרת, וגם מטעם שכל אלה שאינן יידעות לשמיר דרכי הצניעית גם בביתן—הן הנה המהרסות בעצמן כמה פעמים את אשרן, והאחוה של הזוג מפרעת.

ולא עוד אלא אפילו בשעת אבלות ואנינות, בעת שרעיון האדם מרחף בעולם אחר רחוק לכאורה מששון החיים הטבעיי—אף אז עליו האדם לכשלון ונצטיה להזהר לבלי לסיר מדרך הצניעית: וספדה הארץ משפחות משפחות... ונשים לבד (זכריה י"ב), ואמרו חז"ל ע"ז (סוכה נ"ב) ומה לעתיד לבוא, בשעת הספד, ואין יצה"ר שילט, אמרה תירה אנשים לבד ונשים לבד - עכשו ק"ו על אחת כמה וכמה.

ומכש"כ בשעת חדוה ושמחת הלב, כי ע"כ גם בהעזרה דכתיב בה „הכל מיד ה' עלי השכיל" שאין להוסיף יאין לגרוע בבנין, הפשו ימצאו קרא לסמוך עליו להוסיף גזוזטרא בהעזרה כדי שתהינה הנשים יושבות למעלה מובדלות לגמרי מן הגברים עת שמחת בית השואבה (סוכה נ"א:).

והיחוד אסור הלכה למשה מסיני, ודוד המלך ובית דיני היסיפו אח"כ לגזור גם על היחוד עם פנויה, ואסור יחוד היא איש אחד גם עם נשים הרבה, או אפילו שני אנשים אם הם פריצים (קדישין פ"א פ"ב וע"ז ל"ו ועפ"י ההלכה טוש"ע א"ע כ"ב). והיחוד אסור אף לזה שברור לו שלא יכשל בעבירה, גזרת התורה היא, וככל גזרת תורה והחכמים שבאה בעיקרה מצד חשש ידוע יש לעיבר עליה אסור מצד עצם עברת הגזרה, והיו מלקין על היחוד כשהיא לעצמו. ובאשת איש שחשו רבנן אם ילקו מלקות מרדות על היחוד יצא קיל שזנתה ונמצא מוציאין לעז על בניה — „הלקו והכריזו שלא זנתה אלא רק נתיחדה" (שם פ"א).

ג. קדושים תהיו:

פרשת קדישים נאמרה בהקהל במעמד כל עדת בני ישראל מפני

אשה לא יהי׳ אף כ ל י ג ב ר, כלי מיוחד לגבר לא תשים האשה עליה, ראב״י אמר מנין שלא תלבש אשה כלי זיין ת״ל לא יהי׳ כלי גבר על אשה (נזיר נ״ט. וספרי דברים כ״ב ה׳). וכל מיני תכשיטים המיוחדים לאשה לא יעדה עליו האיש, והאשה לא תעדה עדי איש. ואין האשה נקראת רק סוג אחר או רק בת מפלגה אחרת ממפלגת הגברים, כי בנוגע לסוגים הרי אמרינן לענין שבת: מידי דהוי תכשיט לסוג זה המשתמש בו, הוי נמי תכשיט לסוג אחר שאינו משתמש בו, אבל האשה היא כמו בריה בפני עצמה: נ ש י ם ע ם ב פ נ י ע צ מ ן ה ן (שבת סב.).

ורבות וגדולות הן ההרחקות שעשו חז״ל בשביל חשש תערובת המין: לא יהלך אדם אחורי אשה אפילו אשתו כש״כ אחרת, נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין (ברכות ס״א. ועירובין י״ח:), ולפיכך אין משתמשין באשה שלא ילמדנה להיות רגילה בין אנשים (קדושין ע׳. ורש״י שם), ואין שואלין בשלום אשה כלל שלא להרגילה עם אנשים (שם), ואמרו ז״ל: אל יהא לגבר שום עסק עם נשים, ולא להתערב בחברתן, ולא ידבר עם אשה בשוק מפני טענות הבריות (אבות דר״נ ב׳), והנשים הגדולות בנות צלפחד: ותעמודנה לפני משה פ ת ח אהל מועד (במדבר כ״ז), וכן השונמית: ויקרא לה ותעמוד ב פ ת ח, ורבות כמוהן. וכל שעסקו עם הנשים סורו רע (קדושין פ״ב.). והאומנות אשר על ידה בא הגבר בחברת נשים קראו לה „אומנות בזויה״ ולא „נקיה וקלה״, ואל לאדם ללמד את בני אומנות כזו (שם). ואל יהא רוק מורה תנוקות, או אשה מלמדת תנוקות משום שהמורה בא ע״י התנוקות בחברת האמהות, והיא המלמדת בחברת האבות (שם).

ואין לאשה רשות לדבר בפני אנשים במקום שיש איש לדבר, ואפילו בדין מוציא־שם־רע שאז מוכרחה האם לבוא בלוית האב לבי״ד מפני שהנשים בקיאות יותר בברור דברים כאלה (דברים כ״ב ומלבי״ם שם), בכ״ז אין להן רשות לדבר במקום האב „ואמר א ב י ה נ ע ר ה אל הזקנים״ (ספרי שם).

וכל כך נצטוו בנות ישראל להסתגל בצניעות עד שאם מקיש אחד על הדלת והיא שואלת: „מי הדופק״ אל תאמר „מני״ כדרך שאומרים

סמל האשה הישראלית, הפך התואר של האשה הזרה נצירת הלב אשר שלמה המלך ע"ה בהזהירי להשמר מפניה מסר גם את סימניה: הימיה היא וסוררת, בביתה לא ישכני רגליה, פעם בחוץ פעם ברחובות (משלי ז' י"א). אשת כסלית הומי'... ישבה לפתח ביתה, ועל כסא מרומי קרת (שם ט' י"ג). גם חכז"ל שאמרי גדולה ההבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים אמרו רק על הנשים השאננות (ברכות י"ז).

כל חיי עמנו הם פרק גדול אחד של טהרה וצניעות, העם העברי קבל את תורת הצניעות שלו מאבותיו בעבר הנהר אברהם יצחק ויעקב ומדרשו של שם ועבר, ויהי צנוע גם בהיותו עבד למצרים, ואף אמותינו הנכנעות והמרודות בעבודת פרך נתנו שם את נפשן על הצניעות כמשז"ל (ש"ר ט"ו) גן נעול אחותי כלה ירדה למצרים ונמצאה שלמה, הגלתה לבבל וחזרה שלמה כו', מכל אמותינו שיצאו ממצרים אף שמשועבדות ונכנעות היו שם—שום אחת לא נחשדה על עבירה, רק אחת היתה „שלומית בת דברי" ופרסמה הכתוב (ש"ר א').

וכשיצאו ממצרים ויהיו למחנות ודגלים נתפלגו לשני מחנות: הזכרים לבד והנשים לבדנה, ובחדות שירת הים לא התערבו המקהלות אלא משה רבנו שר את השירה עם כל קהלת האנשים, ומרים הנביאה עם כל הנשים, וכן נצטוו עם הקדש במנהג זה לדורות: הללו את ד'... בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים (תהלים קמ"ח). אז תשמח בתולה במחול—ובחורים וזקנים יחדיו (ירמי' ל"א). גם בחור גם בתולה יונק עם איש שיבה (דברים ל"ב), בכל מקום שמתערבים זקנים עם נערים יונק עם איש שיבה אל יהי בחור עם בתולה. ובהבנות בית מקדשנו, גם להיות מקום מיועד לאצילות ולהתפשטות הגשמיות, נתיחדה שם עזרת נשים מיוחדה, אשר הגבילה את מקום האשה מבלי שתעלה למעלת עזרת ישראל, ומבית הר המוריה לקחנו ההוראה לדורות, לעשות גם בכל כנסיה עזרה מיוחדה לנשים.

ב. גדרי התערובות:

והתערבות אנשים ונשים אסורה לנו כשהיא לעצמה. וזה אחד מהטעמים שבשבילו אסרה תורה לא ילבש גבר שמלת אשה, ועל

להו רבא לבני מחוזא אוקירו ינשייכו (ב"מ נ"ט), וא"ר חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו וכשהיא זהיר בכבודה ברכה מצויה בתוך ביתו (ב"מ נ"ט). ואמרו עוד: יאהב את אשתו כגופו ויכבדה יותר מגופו (יבמות ס"ב. סנהדרין ע"ו), וכל אדם יעשה חפצי שמים וחפצי אשתו (מס' כלה), ובכל מילי דביתא ישמע ויצית לדברי אשתו (ב"מ נ"ט.). ויהי' זהיר בצער ובעלבון אשתו יותר מכל אדם (תנדב"א ד'), גם אם אתתך גוצא גחין ותלחיש לה (שם ב"מ). ומאמרי חיי האשות וחיי הזוג וזכיות האשה (לעיל) מגידים אף הם על כבוד האשה.

ובאופנים ידועים חיבים גם אחרים לכבד את האשה בפני בעלה ולפיכך אמרו המלאכים אל אברהם איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל ויודעים היו מאה"ש ששרה אמנו באהל היא אלא מאי באהל כדי לחבבה על בעלה (ב"מ פ"ז.). גם מלאך ד' אשר דבר אל מנוח (שופטים י"ג) אמר לו: מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר וגו' לחלק כבוד לאשה ולחבבה בעיניו (מ"ר במדבר י'.).

פרק ו.

קדושת עם הקדש.

א. הצניעות בחיי ישראל:

אבל כל הכבוד הזה נתן להאשה רק בהיותה עקרת הבית מכרת את מקומה ויודעת לכבד את עצמה ככל כבודה בת מלך פנימה. ד"ש ר"ע איש ואשה זכו שכינה ביניהם לא זכו — אש אוכלם, אמר רבא ודאשה עדיפא מדאיש, אש של אשה קשה וממהרת לאכול משל איש (סוטה י"ז, וברש"י שם). אולם כשהיא יוצאנית בשוק הגברים אז נוטל מאתה כל כבודה, ונתנו לה שמות אחרים לא מכובדים כלל (כתובות ע"ב). ישעי' הנביא (ל"ב ט') בכנותו את הנשים הכבודות בתיארן קרא להן „נשים שאננות נשים בוטחות": השקט והשאננות זהי

שיכות אליו: א״ר יוסי שח לי אבא אליעזר פעם אחת הי׳ לנו עגל של זבחי שלמים והביאנוהי לעזרת נשים יסמכו עליו נשים, לא מפני שנשים סימכות אלא כדי לעשות להן נחת רוח (חגיגה ט״ז:).

גם בכבוד שחיבים הבנים לחלק להוריהם אין שום חלוק בין הכבוד לאמם האשה ובין הכבוד לאביהם האיש, והשוה הכתיב כבוד ומורא האם לכבוד ומורא האב, זולת כשהאב מצוה לי ציווי והאם מצוה לו החפך יעשה רצון האב, מטעם שגם האם חיבת בכבוד בעלה, ולכן לאחר שנתגרשו זמ״ז שאין האם חיבת עוד בכבוד בעלה שוב אין יתרון לכביד האב, ובכה״ג שהאב והאם מפקדים עליו פקידה נגדיית יכול הבן לבחר לו באיזו דרך שירצה אם לצית לאב או לאם (יור״ד ר״מ).

ב) כבידה מצד חכמתה — דומה לשל הגבר: אשה חכמה נוהגין בה כבוד חכמים (זרע יצחק קינטרס פלפלת פ״ח יבית יהידא יור״ד כ״ח). וחיבים לקום מפני אשה זקנה וחכמה (ספר חסידים ועקרי דינים יו״ד כ״ו). גם אחרי מיתה מכבדים איתה, והאשה שמלאה את חיבתה ותעודתה מכבדין אותה בלויה כמאן דקרי ותני (רא״ש כתובות י״ז). וכשם שמספידין אנשים כך מספידין נשים כראוי להן, ונספדות בין אנשים וחכמים (טוש״ע יו״ד שמ״ד) ואין חלוק בכ״ז בין איש לאשה (ט״ז שנ״ה). גם אחרי מיתה יש אופנים שבהם מקפידים בכביד האשה יותר משל האיש (טוש״ע שנ״ד ושנ״ה). ורפרם הספיד את כלתו בבי כנשתא (מגילה כ״ה.). ובתקופות רבות ושונות נהגו כבוד גדול לנשים ידועות כמו לאשת רבנו יצחק ב״ר יהודא (ריב״ן דף פ״ד) ולהצדקת מ׳ יוטא (שו״ת מהרי״ל נ״ה) ועוד ועוד.

וכן נוהגין בה כביד בשביל חכמת בעלה: אשת חבר הרי היא כחבר (ע״ז ל״ט.), דביתהו דרב הונא הוי לה דינא קמי דרב נחמן אמר היכי נעביד אי איקום מקמה מסתתמן טעניתא דבעל דינא, לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר, א״ל לשמעי׳ אפרח עלי בר אווזא ואיקום ולא יבין בעה״ד שעמדתי מפניה ויחשוב שבשביל שפרח עלי בר אווזא עמדתי (שבועות ל׳:).

ג) אבל ביחוד חיב לכבדה בעלה, שותפה ואדונה האישיי: אמר

פרק ה.

כבוד האשה.

כבוד הרבה נתן לאשה בחוקי ישראל, והוא נתחלק בשלשה סוגים: מצדה האישיי, מצד חכמתה או חכמת בעלה, וביחוד חייב בכבודה בעלה בן זוגה: א) כבודה האישיי לא נגרע בערכו כלל מכבוד הגבר, ואין שום חלוק בין איש לאשה בכל דיני בשת ועלבון וקנס התשלומין מצד המביש למתבייש, ואף זו האשה שבשביל איזו פרוטית היא בוזה את עצמה—בכ״ז כשבישה אחר באותה הבשת חייבו ר׳ עקיבא לשלם לה ארבע מאות זוז (ב״ק צ׳). ובכמה פרטים אמרו הז״ל להזהר בכבודה ביותר, כי האשה מרגשת יותר בעלבון: בשתה של אשה מרובה משל איש ולפיכך יתום ויתומה שבאו לנשא משיאים את היתומה תחלה ואח״כ משיאים את היתום (כתובות ס״ז). במקום שחולקין מעשר עני נותנין לאשה תחלה משום זילותא (יבמות ק׳:). ואין דרכה של אשה לחזור על הפתחים ועל הגרנות, ולכן יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה תחלה (שם כתובות ורמב״ם הל׳ מתנות עניים ה׳ ט״ו), בנות אינן רגילות להתבזות יותר מבנים, ולכן לדעת ר׳ יהודא אם מצוה על האב לזון את הבנים שיעסקו בתורה ק״ו לבנות משום זילותא (כתובות מ״ט). לענין הריחה בתי עדיפה לי׳ (ב״ב קמ״א) משום שאינה יכולה לחזר אחר מזונות נותן לה האב יותר.

ואין כבוד האשה להתבזות בפני ב״ד (שבועות ל׳) והיא בושה לבא לב״ד לתבוע תביעותי׳ (יבמות מ״ב:), וכשיש תביעה על נשים יקרות יחשיבות משגרין להן סופרי הדינים למסור להם טענותיהן, מה שאין עושים כן רק לת״ח שתורתו אומנתו וזילא בי׳ מילתא למיזל לבי״ד ולהתדיין עם עם־הארץ (חו״מ קכ״ד), וכן כשמתחייבת שבועה אין לבזותן בפני ב״ד אלא נשבעות לפני סופרי הדינים (רדב״ז ח״א נ״א). אמר רבא כי הוו אתי גברא ואתתא לבי דינא שרינא תגרא דאתתא ברישא (נזקק לפטור תחלה הד״ת של האשה) משום זילותא (יבמות ק׳).

ורבותינו ז״ל השתדלו לעשות לנשים נחת רוח אף בדבר שאין לחן

או ברשות אחר שימעין לה להאם. כשנתגרשה ויש ספק בנוגע לחסית הילד ואז האם אינה מחייבת בהנקתו והאב חייב לשכור לו מניקה—לה זכות לבחור בחסות הילד: ברצונה שיהי׳ הולד אצלה חייב לשלם לה שכר הנקה והיא תניקהו, ואם לא רצתה ניתנת לו את בנו והוא מטפל בו, זולת אם כבר הניקה את בנה והיא מכיר בה ואינו חפץ להניק מאחרת כופין אותה להניק ולקבל שכר הנקה (כתובות ס׳, וס״ה, וא״ע פ׳ ופ״ב).

בכלית ב״ד חדש ג״כ הרשות להאם המגורשת לקחת בידה את חסות הולד, אם היא טוענת שיהי׳ הולד אצלה אין מפרישין אותו ממנה עד שיהי׳ בן שש שנים, וכופין את האב שיתן עבור מזוניה הילד כשהיא בבית אמו (כתובות ס״ה וא״ע שם פ״ב), אלא שאם האב בעיר אחרת מכיון שבא הבן לכלל חנוך יחזור לאביו (מהרשד״ם קכ״ג, יני״ב תנינא פ״ט).

לאחרי שש שנים יש חליק בין בן לבת: הבת אצל אמה לעולם, והבן לאחר שש חוזר לאביו כדי ללמדו ולחנכו (כתובות ק״ב: וא״ע שם). ויש עוד חליקים אם הבת רוצה לשבת אצל אחי׳ אי שנראה לב״ד שאי, טוב לה בשביל סבות ידיעות להיות אצל אמה (עי׳ רמ״א שם פ״ב ז׳ ומפורשים).

וחיוב המזונות על האב היא מטעם הדין שחייב לזון את בניו עד שיהיו בני שש, אחר שש היא רק תקנת חכמים שיפרנסם עד שיגדלו. וזכות האם בחסות הילד בזמן הנקה הוא משום צערה דידה שצער גדול לה לפריש מבנה (כתובות ס׳. ופירוש הרמב״ם) ואח״כ עד שש גם כן משום שצריך הילד לאם, ולפיכך קטן בן שש יוצא בעירוב אמו (עירובין פ״ב) ובצוותא דאמי׳ ניחא לי׳ (שם).

כ״ז כששניהם הבעל והאשה בני חתין הם (ואפילו הוליד מפניי׳ שלא בקדושין, חייב במזונות הילד). אבל אם לאו בני חתין הם אין הילד מתיחש כלל להאב: ישראל שהוליד מנכרית הולד כמותה (קדושין ס״ח) ונכרי שהוליד מישראלית הילד כמותה (יבמות ס״ה).

אחריות כל נכסיו לכתיבתה, ומטעם זה כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הר"ז בעילת זנות (כתובות נ"ד:), ועיד דברים שתקנו ואמרו (בכתובות וטוש"ע).

וכדי שלא תהא לו איבה עליה ע"י ז שמפרנסה ומכלכלה וממלא כל צרכיה -תקנו שיהיו מעשה ידיה שלו כנגד מזונותיה, ושיאכל פירות נכסיה כנגד פדיונה, ויירשנה כנגד קבורתה. וגם התקנות שתקנו לזכות הבעל הן גם לטובתה היא, כמו דרך משל פירות נכסי מלוג שהיא מצד אחד כנגד פדיונה (כתובות מ"ז), ומצד שני גם משום ריוח ביתה (שם פ':).

ג. הולדות:

הזכות בבנים יש גם לאב גם לאם: בנוגע לרכוש, ליחוס משפחתי לפטרנות -- הזכות לאב, ובנוגע לחסות ביתי יש יתרון לאם. וחמשה חלוקים הם וארבעה מהם תלוים בזמן: א) הילד בזמן עבורו. ב) בזמן הנקתו כ"ד חדש. ג) עד שש שנים. ד) אחר שש, חלוק בין בן לבת. ה) אם הילד הוא מזוג בעל חתון או בעל תערובות:

העביר במעי אמו אין לו עוד תורת נפש גמורה והויו נדחים בשביל סכנת חיי האם, והממית עובר יש עליו בדיני אדם (מלבד דין שמים) חיוב היזק ממון של האב בלבד.

אחר שהוציא ראשו הרי הוא ככל נפש בישראל וככל גבר בגבורתו ואין דוחין אותו גם בשביל נפשות רבות וגדולות, ואז הזיקו הוא נעלה להיזק ממון, ולא שייך בו קנין הורים, אלא שהוא מתייחס על האב ומשפחתו בשם, בשבט, בכהונה וכו'.

משנולד הילד עד כ"ד חדש, האם חייבת להניק אותו בתור חיוב לבעלה ולביתה בחיוב של מעשה ידיו, ותמיד זה פוחתת או ממעשה ידיה הרגילים והבעל מוסיף לה מזונות הראוים למניקה ולולא זה וילדה, בלתי אם היא אינה יכולה להניק או שהבעל עשיר שצריך לשכור מניקה והיא אינה רוצה להניק—צריך הבעל לשכור מניקה. כשנפל סכסוך בין הזוג והיא טוענת שהיא תניק את בנה ויהיו אצלה והוא טוען שיהיו ברשותו

זה שחלק לו היוצר ית״ש את זכות ההשפעה ביצירה, בתולדה ובהנהגה (לעיל פרק א׳).

אבל לא נתקפחה בכל זאת זכות הבת: האב מפרנס את בתו וניתן לה פרנסה ונדוניתה „עשור נכסי״ ויותר, לפי מצבו, עד שמשתתפה עם בעל שותפה האישי התמידי, וגדולה זכות פרנסת הבת כל זמן שלא נשאת יותר מזכות ירושת הבן: שאם נשארו נכסים רק כדי שעיר פרנסה, הבנות נזונות והבנים יחזרו על הפתחים, ויחיד הוא „אדמון״ השואל: „וכי בשביל שאני זכר הפסדתי?״ ואין הלכה כאדמון (כתובות נ״ח:), ובת הנזונית מן האחין מעשה ידי׳ שלה כי כתי ניחא לי׳ בהרייח דידה (כתובות מ״ג.).

אחרי מות בעלה היא נזונית מנכסיו ויושבת בביתו כל זמן שהיא באלמנותה וכל זמן שאינה תובעת כתובתה (כתובות נ״ב: וא״ע צ״ג). גם בנותיה נזונות מנכסיו עד שתתארסנה, ובניה הזכרים יורשים את כתובתה יותר על חלקם בירושה (כתובות נ״ב, ואו״ע קי״א קי״ב).

ב. זכיותיה על הבעל:

כל חובות צרכי האשה—על הבעל: שארה, כסותה, ועונתה, כתובתה, ורפואתה אם חלתה, ואף אם החליטו להתגרש אל יגרשה בחליה, ואל יאמר אגרשנה ואח״כ תתרפא מכתובתה אלא מרפאה וממתין לה עד שתברא (ספרי תצא), וחייב בפדיונה אם נשבית, ולקברה אם מתה, והקבורה צריכה להיות בדרך כבוד משפחתם. ובמקום שנהגו לשכר מקוננות חייב לשכר (כתובות מ״ו): וכשנהגו להספיד יספידה (תוספתא כתובות ד׳, וטוש״ע עה פט.).

וכשם שהרשות לבעל להוציא את אשתו אם נוכח לדעת שחיי המשפחה אינם יכולים להיות שלמים ביניהם כן היא אם אמרה מאיס עלי לא כפינן לה לשבת אתו (כתובות ס״ג:).

ומתקנת חז״ל שאם נשתטה האשה אין האיש מוציאה בגט כדי שלא תהיינה בנות ישראל כהפקר (כתובות קי״ג).

והרבה שקדו לתקנת בנות ישראל שלא תהא קלה בעיני להוציאה, כמו תקנת עיקר הכתובה בשביל טעם זה (כתובות י״א ועוד). ותקנת

מתחלת האלף הזה שכבר לא היה עיד מדרך הנשים לעשית במלאכת הטחינה ודומיה אין נשי ישראל עושית איתן עוד, האידנא נשים שלני. אין דרכן לטחון (אגדה קי״א בכתובות), יעושית רק מלאכות הבית הרגילות: כובסת, אופה, מבשלת, מצעת המטה, ומניקה את בנה. המכנסת עמה שפחה עושה רק מלאכות קלות שבבית, אבל גם זו שהכניסה שפחה אפילו שפחות הרבה מנכסיה אל לה עכ״פ לשבת בטל לגמרי כי הבטלה מביאה לידי שעמום (כתובות נ״ט). היו נשים שעסקו במסחר גם מלפנים (כתובות פ״י) ויהיו גם נושאית יניתנות והיו אונות ישטרית יוצאים על שמן (ב״ב נ״ב), והנה אמנם האשה לא לכך נוצרה בתילדה (לעיל פ״א) אבל אם היא עושה זאת רייח זפירית בא לתפיסת הבית.

פרק ד.

לזכיות האשה.

א. רכושה וירושתה:

זכיות האשה מביארית למעלה בתיר שיתפית באישיית הזוג, ויש לה עוד זכיות מיוחדות גם בתור אישיות פרטית:

את אשר תביא האשה (נדוניא) מבית אביה ואמה ימשלה בנשואיה עם בעלה - הר״ז רכוש שלה, ימתחלק לב׳ סוגים: „נכסי מלוג״ „ונכסי צאן ברזל״, מלוג נקראי הנכסים שהבעל איני מקבל אחריותם והקרן שלה לעולם, אלא שהיא מילג יאיכל הפירות, ינכסי צאן ברזל המה הנכסים שהוא קבל אחריותם יהמה לה נכסי ברזל שאין הפסדם עליה. וגם הפירות של הנדיניא השייכים לו—אי שבאים לתפיסת ולפרנסת הבית, אי שנושא יניתן בהם ויש גם, מהם רייח ביתה (כתובות פ׳:).

הירושה תסב, אמנם, לבן ולא לבת במקים שיש בן, מפני שכל מה שנשאר אחרי האיש שייך לזה שבא למלא מקימו בתיר בעל הבית,

לפי מצבו ועשרו (שם בגמ׳ וטוש״ע שם), גם בקשיטיה ובשמיה, הכל לפי המנהג (כתובות מ״ח), מלבד יין שפוסקין לה רק מעט (מטעם שכתבנו בפרק ח׳ בסוף). ואינו רשאי לעשית שום הבדל ביני לבינה, ולא עוד אלא שהיא עולה עמי ואינה יורדת עמו, כשמשפחת הבעל נוהגת ברחבה יותר מבית אביה עולה היא בעליתו של בעל, אבל אינה יורדת עמו לעמת מה שנהגי בבית אביה אם היא במדרגה נמוכה ממשפחתה, כי האשה לחיים נתנה ולא לצער נתנה (כתובות ס״א).

החיים האלה אינם רק חיי ידידות ואחוה, כי אם חיי אישיות, ונצטוה הזוג באזהרות רבות שלא תופר האהבה, ושלא תהא שום מריבה ולא שום קטטה ביניהם, ויזהר הוא מאונאתה (ב״מ נ״ט), יקשה תוקפא דאיתתא בביתא כי קריא לשומשמי (סיטה ג :), יאל יטיל אימה יתרה בתוך ביתו (גיטין ו :). יחלילה לבר ישראל להכות את אשתי ולצערה, והעובר ע״ז ענשו יותר ממכה חבירו (ע״א קנ״ד, ושם בבאה״ג בשם מהרי״ו), ואם יש בביתו דודה המצערת את אשתו חייב להוציא את הדודה מהבית (שם), ואם רגיל לכעום ולצער את אשתו רשות לבי״ד ליסרו ולהחרימו ולרדותו בכל מיני רדוי וכפי׳ (שם).

ונצטוה להיות ותרן בתוך ביתו בכל מקרה של נזק (במ״ר פ״ט) ואל יהי קפדן בביתו (מגילה), הוי עלוב לכל אדם ובביתך ייתר מלכל אדם (תנדב״א), והעושה חפצי אשתו עליו הכתוב אומר יידעת כי שלום אהלך (תנדב״א פט״ו), ואף היא מחויבת לעשות רצונו — ואשה כשרה בישראל זו שעושה רצון בעלה (נדרים ס״ו : ותנדבא״ר ט׳)

ועזרא הסופר בין התקנות הגדולות שתקן לישראל הנוגעית לשמירת היהדות תקן שיהא רוכל מחזיר בעירות למכיר תמריקי נשים (ב״ק פ״ב), והיא כוחלת ופוקסת תמיד (שבת ס״ד, מו״ק ט׳), גם זה שצוו על האשה שתהא צנועה גם בפני בעלה (שבת ק״מ) היא אחת הסגולות לקיום אהבת הזוג, כי אם תשמר האהבה ביניהם תשמר טהרת המשפחה.

ג. מלאכתה בבית:

ואין על האשה לעשית במלאכה כי אם אותן העבודית שדרכן באותו המחוז לעשותן, מלפנים נהגו הנשים בטחינה ועשיה בצמר, אבל עיד

ירקות ופרפרת כשעור הדרוש, ושמן לאבילה ולהדלקה, ולשבת שלש סעודות בבשר ודגים כמנהג המקום. כלי בית רגילים (מלפנים נהגו במטה מפץ ומחצלת, נוד, כוס חבית, קדרה יעוד כדומה) (כתובות ע״ד: וירושלמי שם פ״ה, וא״ע ע״ג), ודירה לפי כבודה, ואינו מוציאה מנוה יפה לנוה רע (שם, וכתובות ק״י:), והלבשה — נותן לה לכל שנה ושנה כפה חדשה (צעיף) לראשה, וחגורה למתניה, ובגדים של חמשים זוג (עפ״י שווי הכבד והבגדים מלפנים, כששיווי הבגדים עלה, עלה גם הסכום) ואינו נותן בגדים של זקנה לילדה, ולא של ילדה לזקנה, אלא או שנותן לה חמשים זוז ותקנה היא את בגדיה או שהוא נותן לה בגדים של חמשים זוז לפי מדתה ולפי הראוי לה, ואינו קונה לה הבגדים החדשים (המחממים) בימות החמה ולא השחקים הישנים בימות הגשמים, אלא נותן לה החדשים בימות הגשמים. ובכל חרף כשקונה לה הבגדים החדשים בחמשים הזוז אינו רשאי לקחת מאתה את בגדיה הישנים אלא גם בגדיה השחקים נשארים לה להתכסות בהם בימי נדותה כדי שלא תתגנה על בעלה בימי טהרתה (בהצטרכה אז ללבוש הבגדים שלבשה בימי נדותה). ולכל רגל ורגל קונה לה מנעלים חדשים. וכל שבת ושבת נותן לה מעה כסף להוצאותיה הקטנות (כתובות ס״ד, ס״ה, יטוש״ע ע׳ וע״ג). ואינו יכול למכר אי למשכן בגדיה וחפציה בין של חול בין של שבת ויו״ט אף אם אין לו במה להתפרנס, מלבד תכשיטי זהב ובדולח שרשאי למכור לעת הדחק בתנאים ידועים המבוארים בפוסקים (א״ע צ׳ ט״ו ומפורשים וחת״ס קט״ו). בעל חוב הבא לגבות חיבו מחפצי הבית כשאין להבעל כסף לשלם ומסדרין לבעל חוב אינו גובה מבגדי׳, וגובה מתכשיטי׳ שנתן לה בעלה משלו, אבל לא מה שקנתה משלה ומנכסי׳ שאין בע״ח שלו גובה מהם (חומ׳ צ״ז כ״ה־כ״ו).

ואינו יכול לומר לה הוציאי מעשה ידיך למזונותיך כי שמא לא יספיק לה (כתובות נ״ח:).

ואם אין ביכלתו לתת לה מזונותיה כופין אותו להוציאה אם היא רוצה בכך (רמב״ם י״ב ושו״ע ע׳ וע״ג).

כל זה לעני, אבל אמיד ועשיר מזין ומפרנס ומכלכל את אשתו

ולדעת ר׳ יהודא האשה שהי׳ לה דין חברה כשישבה עם בעלה החבר בהנשאה אח״כ לעם הארץ אבדה נאמנותה כי משתנית ע״י בעלה (ע״ז ל״ט), איהו בקרי ואתתי׳ בבוצינא (סוטה י׳). וקשה לה לעבור על דעתו אפילו בנוגע לרכושה אם הוא מבקש לה שתמכר אמרי׳ נחת רוח עשתה לבעלה ולא מכרה ברצון (כתובות צ״ה וא״ע צ׳).

ב. חיי הזוג:

שבעת ימים הראשונים לנשואיהם הוא בטל מכל מלאכה ומכל עסק וישב בביתו ושמח את אשתו, וכל השנה הראשונה לא יצא בצבא ולא יעביר עליו לכל דבר נקי יהי׳ לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח (דברים כ״ד), ולא יסע חוץ לעיר לשבת בלתה אלא ישב עמה כל השנה כדי שיסגיל טבעו עמה וירגיל הרצון עם אשתו עד שיהיי לו כל עניני אשה אחרת דרך זרות (חנוך תקפ״ד), ובכל ימי חייהם לא יסע הבעל למקום רחוק בלי רשותה (כתובות ס״ב), ויש בידה למנוע שלא יצא לסחורה אלא למקום קרוב, ואף אם נתנה לו רשות טוב שלא יבדל מאתה יותר מחדש ימים, מלבד לתלמוד תורה שיכול לנסיע אף בלי רשות כי למטרת האדם אין לה רשות לעכב (א״ע ע״ו ה׳). יידורי ויהיו יחדיו ולא יכול לתת לה מזונות ותאכל במקום אחר לבדה (א״ע ע׳ ב׳). יתר הפרטים בא״ע (ס״ט־פ׳). אלא שמשנים ארחות חייהם בימי נדותה עד שתטהר בהפרטים המבוארים ביו״ד (קצ״ה).

אבי הבית נקרא הבעל, המשפיע, והנכסים שייכים ונקראים על שמו, אבל גם היא נהנית מהם ימפירותיהם לא פחית ממנו ואינו רשאי לחשך ממנה כל שום מזונות וכל שים הנאה אשר הוא ניזון ונהנה והיא אוכלת ושותה ממה שהוא אוכל ושותה, העשיר בעשרו והעני בעניי (טוש״ע אהע״ז ע׳ ועוד).

גם האיש ההי חיי דוחק, ואין לו תקציב לפרנסתו, הנה בכל חיי הצער שהוא חי ומצטמק לעצמו אינו רשאי לפחות ממזונות אשתו, לאיש כזה קצבו חכמים את הקצבה שעליו לתת לה לא פחות מכמות זו: לחם שתי סעודות ביום, מאותו הלחם שרגילים בו אנשי אותה העיר, פירות

פרק ג׳

אחוד הזוג בדעה ובחיים

א. דעות הזוג:

עפ״י תורת האשות הישראלית העושה את הזוג לאדם אחד אין כאן שתי דעות של הבעל והאשה, אלא אשיות אחת ודעה אחת להם, אשתו גופו היא (כתובות ס״ו) ולכן כשמבישים אותה כאילו מבישים אותו בגופו ממש, ולא הוי כבישו בדברים, כלומר כבייש בלי נגיעה בעצמיותו, אלא הבייש הנונע בגוף האשה כאילו נוגע בגוף הבעל ממש. האשה אינה דומה גם לבנו ובתו, כי אפילו באותם הדינים שבנו ובתו חשובים כאחרים—אשתו היא כגופו ממש (בכורות ל״ה). וכן לענין עדות ודינות „בעל כאשה" „ואשתו כבעלה" (סנהדרין כ״ח), ולא הוי רק כפסול קירבה. ולענין שבוי׳ שנאמן אפילו עבד אפילו שפחה וקרובה ואפילו הנשים החשודות כגון חמותה יבי׳—בכ״ז אין הבעל נאמן להעיד על אשתו השבוי׳ שטהורה היא, גם לר׳ זכרי׳ בן הקצב שנשבע שלא זזה ידי מידה אמרו חכמים „אין אדם נאמן על עצמו" (כתובות כ״ז: יא״ע ז׳ א־ב), ולא דוקא להתיר אשתו אליו אלא אף להתירה לכהן אחר מיתתו אינו נאמן הבעל כי אשתו כגופו והר״ז כמעיד על עצמו (נו״ב תנינא כ״ט), וי״א בנוגע לאשתו אין זה פסול כראשון (כאב ובן או שני אחים) אלא כמעיד ודן על עצמו (ט״ז חו״מ ל״ג ה׳), „שארו כגופו" כי ע״כ נקראה בלשון שאר (עי׳ רש״י ב״ב ק״ט).

וחייבת האשה בכבוד הוריו, והוא בכבוד הוריה, לנהוג בהם מנהג הורים (מו״ק כ׳ כ״ו ומדרש תהלים פ״ז) והיא מתכבדת בכבוד אישה החכמה, אשת חיל עטרת בעלה (משלי י״ב) והיא אף שבעלה בזוי תתהדר בשמו (יבמות ק״ח). ואימתן וע״ז, ד״מ כשבעלה בעיר אין חוששין ליחוד (קדושין פ״א), וכן גם הוא אשתו משמרתו (שם פ׳), ואם השפעת האשה רבה על הבעל (הלאה פ׳ ט׳) אף היא משפיע עליה,

לגרש אחת מנשותיו (סנהדרין כ"ב).

ד. איסור שתי נשים:

מאז ומעולם גם קודם חרם הרגמ"ה גנאי הי' בישראל לקיחת שתי נשים, באלקנה דכתיב "ולו שתי נשים" אמרו (במדרש שמואל) בגנותו של אלקנה, בפרט זה, הכתוב מדבר. ותרגום מגילת רות על הפסוק "לא אוכל לגאל" (רות ד') מפרש: "לית אנא יכיל למיפרק די על דאית לי איתתא לית לי רשו למיסב אחרינתא עליה". ובכתובות (ס"ד.) כיון דאגידא ביה לא יהבו ליה אחריתא. ולדברי רבי אמי: הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובתה (יבמות ס"ה). ורבי לא התיר לבני שישא אשה אחרת על אשתו שלא יכלה להיליד שלא יאמרי זו אשתו וזו זונתו (כתובות ס"ב), ולפיכך ס"ל להחכמים (סיטה כ"ד) שזו שאינה ראוי' לילד נקראת אינה יכולה להתקים (לעיל ג').

אלא שמן התורה אין לזה אסור. מדין התורה מותר לגבר לישא שתים ושלש נשים אם אך יש לו לפרנסן ולכלכלן לפי כבודן ואם אך מתדיירו להו, אבל אשה אחת לשני אנשים תועבת ד' היא "איתתא לבי תרי לא חזיא (קדושין ז'), הזיווג הוא לתולדות המין ואיש א' יכיל להפרות רבות אבל אשה שנתעברה אינה חוזרת ומתעברת, עוד דבר: התורה צותה שתהי' התולדה מבוררה למילידיה, הבנים יהיו ניכרים וידועים להוריהם, וכל תערובת בנים תבל הוא שמביא גם כשלון והפסד בכל סדרי החיים הישראלים, וערבוביה רבה בכל גדרי העריות (חנוך ל"ה) ועל כך תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים כו' (קדושין י"ג). ונצטיינו מטעם זה גם בגרושה שלא תנשא עד אחר ג' חדשים כדי להבחין בין זרע ראשון לאחרון (יבמות מ"א), ובשתי נשים לבעל אחד מבוררין הולדות להוריהן, אך לא באשה אחת לשני גברים, תבל וערבוביה היא זו בעולם.

ורבנו גרשום מאור הגולה (לפני כ900 שנה) כשראה שלא מתדיירו בשתי נשים לבעל אחד וחיי הבית בעל שתי גבירות אינם חיים שלמים והחלו להתהוות פרצות שונות—הטיל על זה חרם ושמתא ונתקבלה תקנתו וגזרתו שלא לישא שניה על אשתו.

יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר וב״ה אומרים אפילו הקדיחה תבשילו ר״ע אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה (גיטין צ׳). מחלקתם זו נובעת מן שטתם בלקיחת שתי נשים: ב״ש שמחמירין על הבעל לטובת האשה בענין הגירושין מקילין להבעל לחומרת האשה באם אינו מתדייר עמה שיכול לקחת אשה אחרת על אשתו, כי על כן ר׳ אליעזר מתלמידי ב״ש אומר שזו שאינה יולדת נקראת „ראוי׳ להתקים אצלו״ מפני שיכול לקחת אשה אחרת עלי׳ (סוטה כ״ד.) וב״ה ור״ע המקילין להבעל בגירושין מפני שהם מחמירין עליו מקחת אשה שני׳ על הראשונה כשטת החכמים (שם) שזו שאינה יולדת „אינה ראוי׳ להתקים״ כי הוא צריך לקחת אשה וזו מפריעתו, ודבר קשה הוא זה בישראל לקחת שני׳ על הראשונה. נמצאה קולת ב״ה ור״ע שלא להגדיר את הבעל—נובעת אף היא מהדרישה לטובת האשה שלא יכנים אשה אחרת בביתו לצרת אשתו.

ולהלכה אנו מכריעים: בזיווג ראשון, שגם לו יגם לה ראשון הוא בזיווג, וגדול צער הפרוד אינו רשאי לגרשה אלא אם כן מצא בה ערות דבר, בלתי אם שניהם גם הוא וגם היא באו לידי הסכמה להפרד, והמגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות (סנהדרין ל״ב), ובזייוג שני אם רק שנואה היא לו ורחוקה התקוה לקרב הלבבות—יכול לגרשה (א״ע קי״ט, מישם בסוף גיטין). וכן כשיש סבות וטעמים מספיקים אחרים לאחד מהזוג אשר בסבתם לא יוכל לחיות חיים מאחדים כופין להגרישין (עפ״י המבואר בא״ע ע״ז וקי״ט, וכתובות ס״ג: וראשונים).

אלא כדי שלא תהא קלה בעיניו להיציאה תקנו הכתובה (כתובות נ״ד ועוד). והחמירו בעשית הגרושין שיעשו בהכנה רבה ובישוב דעת וע״י גדולי הדת ובמעמד עדה, ובספר כריתות אשר יכתב ויחתם בדקדוקים רבים ובדינים ותנאים ידועים, ובחסרון אחד הדקדוקים והפרטים יפסל הספר, באופן שאפילו כששניהם באו בהסכמה להפרד אין דבר קל הוא לבטל כריתות ברית האשות, רחוק מחוק אומות אחרות שהמגרש מסתפק ואומר לה צאי מביתי. ובמה קשים הגרושין בישראל הראי׳ חכז״ל מהעובדא: שהתירו לו לדוד המלך את אבישג השונמית יראה

קרובים (תוספתא סוטה פ״ה), ואל ישא אשה לשם ממון (קדושין ע׳), אלא רק לשם האשות והשותפות האמתית, ואל ישא אשה ודעתו לגרשה אח״כ (יבמות ל״ז). כמו״כ כל זמן שיושב עמה כדרך איש ואשה אל יהי לבו לגרשה (גיטין צ׳), ואל ישא אשה שאינה הוגנת לו (קדושין ע׳), וישא אשה בדומה לו כדי שתהא האחוה שלמה: מה לך אצל ילדה מה לך אצל זקנה כלך אצל שכמותך ואל תשים קטטה בביתך (יבמות מ״ד), ואל יהא נבהל לקחת לו אשה, אלא אחרי ישוב דעת: קפוץ זבין ארעא ומתון נסיב אתתא (יבמות ס״ג), ובהיות שרע מאד גורלו של האיש שאשתו מושלת עליו (ביצה ל״ב) יעצו חז״ל: נחית דרגא נסיב אתתא (יבמות ס״ג) שלא תתרברב היא עליו.

ומפני שהאשות הזאת היא לקיום המין על שניהם לדעת כי הגידולים היוצאים מהם להם המה, ובשביל כך אמרו ג״ז: אל ישא לכתחלה אשה דומה שמדברים בה (סוטה כ״ז), גם מעוברת ומינקת חברו אסור לקחת, ואם נשא יוציא.

וכדי שתהא דעת שניהם פנויה וצלולה בעת הקדושין כדי שלא לחשוש לשום הטית־דעת בקדושין, ושלא יהא שום חשש של קצת שכרות, התקינו שישבו בתענית ביום הקדושין, למען תהיה הסכמה גמורה וברורה שלו ושלה בקנין העולמי הזה (אה״ע ס״א), וכל שום תנאי שנדבר בשעת קידושין ולא נתקים או לא נתאמת, ואפילו אם אמר לה התקדשי לי בדינר של כסף ונמצא של זהב, או על מנת שאני עני ונמצא שהוא עשיר --אינה מקודשת (קדושין מ״ח) יען כי דעתה לא היתה כך ואין הדעת מתאימה עם המציאות, ומכ״ש אם אמר לה תנאי אחר שלא נתקים או כל שום טעות שהטעתה.

ג. הגירושין:

באפשרות הבעל לגרש את אשתו—מחלוקת בתלמוד: בית שמאי מגדירין בפני הבעל שאינו רשאי להתיר קשר האשות בלי רצונה בלתי אם הדת אינו מרשה לו לשבת אתה, ובית הלל מתירין לבטל הקשר בכל אופן שאינו מתדייר עמה אפילו בסבות תגרות ביתיות רגילות, ור׳ עקיבא אומר אפילו בחסרון אהבה בלי שום סיבה: ב״ש אומרים לא

במתן תורה נצטוו בני ישראל לקחתה בקנינים ובעדים כו׳ (רמב״ם אשות א׳), ומתחלה יביא עמה בשדוכין ובדברים בנוגע לכלל ופרט, ואל יקדש אשה בלא שדוכין (קדושין י״ב), ונותנים לה י״ב חדש להכנת מלבושיה ותכשיטיה (כתובות נ״ז), וחכמים תקנו שיהא טורח בסעודה שלשה ימים ואח״כ כונסה (כתובות ב׳), ומקדשה בחפה וקדושין ובפומביות, ואל יקדשה בשוק שאין זה מן הכבוד (קדושין י״ב) ולא בכישא דירקא שהוא דרך בזיון (שם מ״ה).

בגמר השדוך והארוסין, כורתים ברית־אמנה (בלשון מקרא) או תנאים (בלשון חז״ל).

ומיד שהיתה הבת לגדולה אין להוריה עוד רשות עליה והיא מתקדשת רק לרצונה היא, אלא שרצוי וכך נהגו שיהי׳ השדוך והאירוסין נגמרים לא רק ברצון העלם והעלמה אלא גם בהסכמת הורי שני הצדדים. ובעודה קטנה אבי הבת מקבל קדושי׳ והיא אינה מתקדשת אז שלא מדעת אביה (קדושין מ״ו ועוד). אבל לכתחלה אסור לאב שיקדש את בתו הקטנה קודם שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה (קדושין מ״א א״ע ר״ז ח׳), רק בהזמנים הקשים שהיו לישראל בעול הגלות, דוחק הפרנסה והקושי למצא זווג הגון — נהגו לקדשן כשהן קטנות (רמ״א שם).

אחרי היעוד היא מתקדשת לטהרתה, וכל מנהגי החתונה לכלליה ופרטיה הם דוגמת האדם הראשון וחוה, ודוגמת מעמד הר סיני (עירובין י״ח, ב״ר פ״ז, תשב״ץ, כנה״ג אה״ע ס״ג, כל בו ועוד), ומתכסה בהנומא לאות שמאז היא צריכה להיות צנועה לאחרים. וגדול יום הנשואין כיומא דכפורא של הזוג (יבמות ס״ו), ולכן לובשים ביום הזה לבנים. וגדולה מצות ההשתתפות בהכנסת כלה, בבית המקדש היה אחד משני שערי חולדה מיוחד לזה, ומשחרב ביהמ״ק התקינו מנהג הילכת ביהכנ״ס (פדר״א י״ז).

וכדי שיהיה הקשר קשר של קיימא אמרו בנשואין הרבה דברים: צריך הזוג להכיר זא״ז, ואשרי אדם שאשתו מעירו ויודע ביותר אותה ואת משפחתה (מ״ר משלי ה׳), ואסור לקדשה עד שיראנה (קדושין מ״א), ודרוש שהזוג בעצמו יסכים על הקשר מדעתו היא ולא בשביל רצון

(קדושין ב:), הקנין הזה הוא מין הקדש, (קדושת הגוף ולא קדושת דמים — נדרים כט.) „הרי את מקודשת לי" — כאילו אמר הרי את מיוחדת לי אלא שאומר בלשון מקודשת כלומר: להיות לי ומוקדשת לעולם בשבילי (תוספת קדושין שם). בברית קְנֻמת זו יש גם משום קדושה, כי על כן בחשד של הפרת ברית־קדושה זו מצוה על האיש לקנא את קנאת הקדושה (סוטה ג.), שלא ישב עמה בפקפוק ובחשש זיוף, ה׳ העיד בינך ובין אשת נעורך והיא חברתך ואשת בריתך (מלאכי ב).

הקיחה הזאת לא באה להרכיש לו לגבר איזה רכוש חצוני כי אם רכוש השלמת הנפשות שלו ושלה, „בחסר כל" אמר רב חסדא זה השרוי בלא אשה (נדרים נא.) „לא טוב היות האדם לבדו" כל שאין לו אשה שרוי בלא טובה, בלא עזר, בלא שמחה, בלא ברכה, וכו׳ (יבמות סב. ובב"ר יז) ואף בלא חיים (במישג חיי האדם) שנאמר ראה חיים עם אשה (שם).

ואין אשה מתה אלא לבעלה, וכן אין איש מת אלא לאשתו (סנהדרין סב:) וכל מי שמתה עליו אשתו עולם חשך בעדו (שם) ולכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים (סנהדרין כב.).

ע"י הנשואין, שהיא קונה אותה, והזוג נעשה לאישיות אחת — נעשית היא כבעלה ממש: אם הוא כהן אף היא כהנית, אם הוא לוי — גם היא לויה, ואם ישראל הוא — ישראלית אף היא, בת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל, ואף שהיא בת כהן נחשבת בהנשאה לישראל לזרה ממש, ובאכילת תרומה היא מחיבת מיתה בידי שמים, ולהפך, בת ישראל שנשאת לכהן אוכלת בתרומה (ויקרא כ"ב), כי ע"י הנשיאין יצאה מרשות האב וממשפחתו ותהי לחלק מאישיות הבעל.

וקשר האשות של תורת ישראל חזק כל כך עד שאינני נתק לגמרי גם לאחרי הפרדת הנפש מהגוף, בזה ידועה ביחוד זיקת־היבום.

ב. הנשואין:

הנשואין אשר על ידם נעשה הקשר, כדי שירגיש הזוג בתוקף המעשה הזה — צריכים להעשות בהכנית רבית: קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, וכשנתרצו מכניסה לתוך ביתו והיא לו לאשה,

דרכה של אשה לעשות מלחמה (קדושין ב׳ :) איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש (יבמות ס״ה :), רק במלחמת־חובה השתתפו גם הנשים, כנראה מהמשנה (סוטה מ״ד :) גם „כלה מחופתה״, אבל גם אז רק בהספקת מים ומזון, או בהושטת רפיאה, והרדב״ז (רמב״ם מלכים ז׳ ד׳) מסַפק גם בהשתתפות זו.

פרק ב.

ה א ש ו ת.

א. קשר האשות:

אין לך קשר חזק בעולם כקשר האשות בתורת ישראל, ואין לך משפט עם אחר הנותן כל כך תוקף לשותפית האיש והאשה כמשפט הדת הישראלית.

תורת ישראל עושה את הזוג לאחרי הנשואים לא רק לשותפים ומאוחדים, כי אם לאדם אחד, ולאישיות אחת: על כן יעזב איש את אביו ואת אמו וגו׳ (בראשית ב׳). ולפיכך כתיב כי יקח איש אשה ולא כי תלקח אשה לאיש מפני שדרכו של איש לחזר אחרי האשה שלֻקחה ממני, כאדם המחזר על אבדתו שנאבדה לו (קדושין ב׳ :). בקיחה זו משיב לו האדם את אבדתו והסרוני, והוא נעשה א ד ם שלם, ואשיותו נשלמת. בשביל כך אמרו: כל יהודי שאין לו אשה אינו אדם שנאמר זכר ונקבה ב ר א ם ויקרא את ש מ ם א ד ם (יבמות ס״ג), שניהם יחד הם אדם, ולפיכך המעתיקים באלכסנדריא ששינו י״ג דברים כדי שלא לתת מקום לטעות בפשט התורה שינו וכתבו: זכר ונקבה ב ר א ו (וייש גירסין: ונקביו) (ירושלמי מגילה פ״א), בלי האשה אינו אלא פלג־גוף, וכן אמר ר׳ חייא בר גמרא: מי שאין לו אשה אינו אדם ש ל ם שנאמר ויקרא את שמם אדם שניהם כאחד קרואים אדם אחד (ב״ר י״ז).

על פי התורה הוא קונה אותה והיא נקנית לו. אבל אין זה מין קנין של נחלה או עבד, אלא ק י ח ה היא זו. בלשון המקרא „כי יקח איש אשה״ ובלשנא דרבנן „האיש מקדש״, דאסר לה אכולי עלמא כהקדש

(ברכות, י"ז ועוד), אבל אין מוסרים את עצם החנוך ביד האשה, אין המושפעת יכולה להיות כל המשפעת.

וכן בכלל — הזכרים שבבית הם המשפיעים העיקרים ולא הנקבות, ולכן: הרוצה שיהיו בניו תלמידי־חכמים יקח בת תלמיד־חכם, או בת העוסק במצוות, בת גבאי־צדקה, או בת מלמד־תינוקת (פסחים נ"ט), כי רק האב הוא המשפיע ביחוד על המדות, כן גם זה: הנושא אשה יבדיק באחיה (ב"ב ק"י:) ולא באחיותיה.

ה. חלשת כחה:

בשביל דלות־כחה וחלשתה נחשבת האשה תמיד עם הטף לענין: שביה, בזה, ושמיעת דברי־תורה, וכדומה (דברים לא, ירמיה מא, מג, יחזקאל ט' אסתר ג' ח' ועוד). מוגת־הלב של האשה היתה למשל: ביום ההוא יהיה מצרים כנשים והרד ופחד (ישעיה י"ט) נשתה גבורתם היי לנשים (שם נ"א, ל') ארי ת"ח שדומין לנשים (בתשישת כח) ועושים גבורה כאנשים (יומא ע"א). לא לכבוד כלל היה לעריך מלחמה עם נשים: אפס כי לא תהי' תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא (שופטים ד'), פן יאמרו אשה הרגתהו (שם ט') ובדרך משל אמרו: גברא דנשי קטלוהו לית דינא ולית דיינא (ב"מ). ומעשה באלכסנדרוס מוקדון שבא לההוא מחוזא דכולי נשי, בעי למעבד קרבא בהדייהו, אמרו ליה: אי קטלית לן יאמרו נשי קטל, יאי קטלינא לך יאמרו מלכא דקטלוהו נשי (תמיד ל"ב).

השם „גבר" מציין כמו כן ב־חס הפכי את חלשתה של האשה, גם מפני שהוא „גביר" הבית, השם „איש" קבל בשביל כך גם את המושג השאול של אדנות וגדילה, ומפני שהיא גביר וגביר יאדון המין של האדם לכן בשם איש נכלל כל מין האדם כלו ברוב מצית ידברי התורה, וכן שם גבר כידל כל המין: יהלילה אמר הורה גבר (איוב ג') והרבה מקראות עוד.

אין האשה יוצאת לקרב ולמלחמה, „כל ייצא צבא בישראל — כל זכר". האשה הלובשת כלי־זין עוברת בלאו של לא יהי' כלי גבר על אשה (ספרי דברים כ"ב ה' ועוד) דרכו של איש לעשות מלחמה ואין

על פי תורת ישראל רבים הם גם הימים שבהם אנו מזהרים מבוא במגע ומשא עם האשה, אשה כי יזוב זוב דמה טמאה היא, הנוגע בה יטמא, ובעת היות ישראל על אדמתו בקדושת שלש מחנות היתה האשה משתלחת בימיה אלה מחוץ לשתי המחנות: מחנה שכינה (העזרה) ומחנה לויה (הר הבית). וגם היום נזהרות רבות מלהכנס אז לבית־כנסת ולמקומות קדושים (מ"א או"ח פ"ח). ורבים הם החרדים שמטעם זה הם נזהרים מלבוא במגע ובנתינת יד לאשה, או אף לישבת אתה בציתא חדא.

„ותהי נדתה עליו"—בארו חכמי הקבלה (ומעט מזה נודע גם על ידי בחינות חקירתיות) כי מסאבותא דיבצת אז עליה המסאבת גם את הבא בקרבתה. ואם אמנם ששמירת הטהרה נוגעת ביחוד לטהרת הנפש והנשמה, רבים הם החוקרים אשר הכירו בה גם מעלה יתרה לשמירת הגוף, ויהללו מאד את החק אשר בנות ישראל החמירו לקבל עליהן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים, ואחרי כן ברחיצה חפיפה וטבילה. ויש מחכמי הרפואה האומרים כי סבת פרית ורבות בני ישראל גם בהיותם נענים ונלחצים היא בגלל שמירת הנקיות והטהרה.

ג. האשה בחנוך:

כשם שתפקידה בכלל של האשה בשיתפיתה עם האיש אינו אלא תפקיד של „מכשרת", מכשרת החיים ומתקנתם, וכשם שאיננה נותנת כלום בחמר המוח של הילד – ככה גם איננה מחויבת לפתח את כשרון המוח של תולדותיה, ולא עליה עיקר החיוב לחנך וללמד את בניה, החיוב הזה הוא רק על האב: כל מצוות הבן על האב אנשים חיבים ונשים פטורות, האב חייב בבנו למולו, לפדותו, ללמדו תורה, ללמדו אומנות ולהשיאו אשה (קדושין כ"ט). הבן שאין אביו יכול ללמדו, או שאין לו אב, חל חיוב זה על הבן עצמו ולא על האם (שם), אף להשיא את הבנות מוטל על האב: וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים (ירמיה כ"ט, ושם), האיש חייב לחנך את בנו במצוות ואין האשה חיבת לחנך את בנה (נזיר כ"ט). אמנם אף האם מסיעת הרבה בחנוך בנה, ואף היא מקבלת שכר אם היא מדריכתו לתורה ולתעודה

מלך פנימה, אין לדרוש גם מאת האשה העמונית שתקדם בלחם ובמים את האשה הישראלית, יען כי כבודה בבית פנימה.

משום כך אשה גם מכרת באירחים יותר מהאיש (ברכות י׳ :) מפני שהיא מצויה בבית ורואה בדרכי האורח, אתתא שכיחא בביתא (תענית כ״ג).

היו וישנן גם נשים נושאות ונותנות בסחורה (כתובות פו – פז) אבל עסקיהן לא היו מרובים, ולא ברכה רבה בזו שמפרנסת את בעלה: המצפה לשכר אשתו אינו רואה סימן ברכה (פסחים נ׳ :). ולא היו להנשים משפטים ודינים, אשה לאו אורחה לביא לדין משום כל כבודה בת מלך פנימה (שבועות ל׳), ואין דרכה של אשה לחזור על בתי־דינין (גיטין מ״א.)

ושלמה המלך בספרו בשבח „אשת־החיל״ יקרא: אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה״ הוא מונה רק את שבחיה הביתיים: „צופיה הליכות ביתה״.. „היתה כאניות סוחר ממרחק תביא „לחמה״ „ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה״, ומכיון שהגיע רק לישיבה ברומי קרת כבר הוא אומר: „נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ״, בכל חשיבותה של אשת החיל הזאת אינה יושבת בכל זאת בשערים, אלא שמזכה את בעלה וגם מתפארת בזה שהוא יושב עם זקני וגדולי ארץ.

הטבע שחלק לה יוצר הבריאה מסגלתה להיות רק עקרת־בית, להריון, להנקה, ולגדול.

ויבן את הצלע — ר״ח אומר: בנה בה מגורות וכו׳ כדי שתהא מקבלת עֻברים וכו׳ (ב״ר י״ח) במתניתא תנא שבנאה הקב״ה כבנין אוצר... כדי לקבל הולד (עירובין י״ח.). וכל עיקר תעודת האשה אינו כי אם להולדות ולקיים המין (כתובות נ״ט:). במרבית עתותיה לא תוכל האשה לעבוד כי אם עבודות קלות, או גם לא לעבוד כלל, ובלפי האיש נחשבת האשה כמקוללת בעשר קללות (עירובין ק״ו), ותחת אשר זוב־דמם של שאר בעלי־החיים היא רק פעם בשנה — של האשה פעם בחדש! ועל דרך ממֻצע לא פחות ממשך של חמשה ימים. ימים שלֻבן הם נחשבים כימי מחלה וחולשה, על זה באים עוד הנשואים ומביאים לה שניים חדשים באורחות, הויה: הריון, לידה, והזמן הארוך המשעבדה להנקה גדול הילדים.

מנהיג האדם הנולד את עילמו בחייו (נדה ל״א.) למוח הנקבה אין הכח הזה, להשפיע ולתת מכחי ומחמרו הוא להיציר שגם היא שיתפה כל כך חשובה ביצירתו.

כי גם בדבר הזה, בקיום ויצירת־המין, האיש הוא המפעיל, והאשה המפעלת. גם התרנגולת המטלת ביצים גם בלי הפעלת הזכר ב„ספנה מארעא״—אין באותה הביצה שום חיות, ואין בה מכח תולדת אפרוח, יען כי אין בה מכח המפעיל (חולין נ״ח. וראה גם ספר הברית מאמר י״ז ב׳).

ולפיכך האיש מטמא בלבן, והאשה באדם (נדה ל״ב.) כי כל סוג מְמַא וּמְטַמֵא רק בכחו הוא אשר נתן די להכשר ימליא תעודתו.

ומשום שרק האיש הוא המפעיל, היא גם המציה על קיום המין בתור מחויב ולא האשה (יבמות ס״ה: ועיד). ומשום שהאשה היא רק נפעלת לכן רק האשה הכהנית נפסלת ומתחללת מן הכהונה על ידי זכר פסיל, ואין האיש הכהן נפסל ומתחלל מן הכהונה על ידי אשה הפסולה לו, יען כי היא לא עשתה בו הפעלה. ולפיכך, כהנית מתחללת וכהן אינו מתחלל (סיטה כ״ג) (דבר זה למדי שם מן המקרא, וטעמי התורה הם אמנם למעלה מהסברים כאלה, אבל גם אלה בתיר מְשכלים פשוטים צודקים הם).

וכן בכל הנהגת החיים ומכשיריהם הגבר היא הניתן, והיא המקבלת והמכשרת. על הבעל לצאת ולבוא ולהביא הטרף, ועל האשה לקבלו ולהכינו. הוא החיב במזונות ופרנסת הבית, והיא במלאכתו ועבודתו (כתובות פרק ה׳). גם בשמחת החג היא המשמח, והיא המשמחת, אשה— בעלה משמחה (קדושין ל״ד. ועוד). ואשר על כן דרכה של אשה להיות יושבת בית ודרכו של איש להיות ויצא לשוק (ב״ר ה׳.) ואפילו בנוגע לאומות אחרות אמרו חכז״ל (יבמות ע״ו:) דרכו של איש לקדם (פני אורחים) ואין דרכה של אשה לקדם. „ועל דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים״ אמרה תורה (דברים כ״ג) „לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה׳״—עמוני ולא עמונית! הקשו על זה בגמרא (שם) היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים? והשיבו: כל כבודה בת

ולאחרי עביר האדם על מצות ה׳, ונתקימה בי הקללה של „ביום אכלך ממני מית תמית״ יהחיים החלו לחתהוות גויעה אריכתא, ויהיו דרושים לקיים המין על ידי תולדה, יהאשה הראשונה קבלה את השם „חוה״ „אם כל חי״—נתקללה אז: „הרבה ארבה עצבינך יהרינך בעצב תלדי בנים. . והוא ימשל בך״ (בראשית ג׳), הוא הגבר, נעשה המשפיע והשליט ואדון הבית. והגבר שבגורלו נפלה אשה שאינה רוצה להכיר את ערכה, והצריכה להיות נפעלת נעשית לשלטת, והיא תמשל בו— הגבר הזה נהפך עליו גלגל דרך העולם, רע מאד גורלו, וחייו אינם חיים (ביצה ל״ב).

„ואל אישך תשוקתך״—הוא אמנם מחזר אחריה כבעל־אבדה המחזר אחרי אבדתו (קדושין ב׳) אבל היא המשתוקקת אליו, ייתר ממה שהאיש רוצה לשא—אשה רוצה להנשא (יבמות קי״ג.). ואמללה היא האשה הגלמודה הרבה יותר מן האיש הגלמוד, בשביל שהאשה „טב לה למיתב טן־דו מלמיתב ארמלתא״—„בכל־דהו ניחא לה (יבמות קי״ח ועוד).

ב. תכונת האשה ותעודתה:

מבנה גוי של כל יציר־נוצר מעיד גם על תעודתו. יוצר כל היצורים חלק לכל בעל־חי את חלקי בבנין גופו כפי הראוי לו על פי תכנית תפקידו שעליו למלא בחיים. גם במין האדם הבדל בנינה של הנקבה מגיד על ההבדל שבינה לבין הגבר בנוגע למלוא תפקידה ותעודתה בחיים.

שֻתפים שוים הם הגבר והאשה, הבעל ואשתו, באישיות ובתולדה, אבל בעבודת השותפית שלהם נתחלקו בהרבה. האשה היא „עזר כנגדו״, מה שהוא איננו משלים—היא ממלאה. היא עישה מה שהוא איננו יכול לעשות. ו ב כ ל הדברים הוא המשפיע והיא—המשפעה.

והכמינו ז״ל מודיעים לנו גם על אודית תוצאת יהשפעת השותפות הזאת ביצירת האדם: האם מזרעת א ד ם וכו׳. האב מזריע ל ב ן וכו׳. בחלק האב בא גם המוח, הוא ה ח מ ר הניעד למשכן הפקידות שבאדם, שבתוכו משכין הקב״ה, השיתף העיקרי, את ריח השכל יהדעת, ישבו

5

האשה על פי תורת ישראל

פרק א.

יצירת האשה, תכונתה ותעודתה.

א. היצירה:

תורתנו הקדושה מספרת לנו כי בראשית ברא אלקים את השמים והארץ וכל צבאם נברא האדם — הגבר לבדו. אחרי כן נוצרה האשה בשבילו, להיות לו „עזר כנגדו". נבדל מכל מיני החי אשר על פני האדמה שנבראו זכר ונקבה כאחד. כי לאדם יש גם תכלית עצמית — ולא כן לא הי' גם קיום־המין שלי נחשב לתכלית — ואף הוא כשהוא לעצמו הנהו כבר בבחינת זכר ונקבה: הנשמה משפיעה, והחמר מֻשפע (מלבי"ם בראשית ב' י"ח).

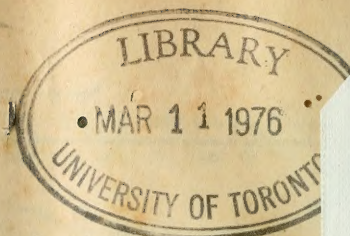
והאשה היא אחת מצלעותיו של הגבר, „כי מאיש לֻקחה זאת" (בראשית ב'). לא ככל החי שנבראו שניהם מן האדמה, ואין להזוג שלהם קשר תמידי ואחוה תמידית כי אם בזמנים ידועים ורק מה שנוגע לקיום המין שלהם.

(ליונה יש אמנם בן־זוג תמידי, ועל זה אמרו חכמינו ז"ל שהוא להראות על דוגמת מדה זו באדם, ככל המדות השונות הרבות שנחלקו לכל מיני בעלי־החיים, תכונה תכונה לכל מין ומין, וממֻזגות ונכללות הן כלן יחד בקרב האדם, כי רק לאדם ישנה זכות הבחירה וכח הבחירה הנטִיָתית להשתמש כפי רצונו בכל התכונות והמדות השונות הנמצאות בקרב כל החי).

האשה היא אפוא, על פי ספור יצירתה בתורת ישראל, לא יצירה בפני עצמה, המתאחדת עם בן־זוגה הגבר רק אחיד של חיי־זוג, כי אם אחת מצלעותיו „עצם מעצמיו, ובשר מבשרו". אחת מצלעותיו בכל מהלך החיים. קשר תמידי ועילמי יש לה עם בן־זוגה.

ויש מחכמינו ז"ל אמרו שהאדם הראשון נברא לכתחלה דו־פרצופים, והאשה היא לא פחות ולא יותר כי אם פרצוף אחד משני הפרצופים שלו (עירובין י"ח).

התכן:

האשה

על פי תורת ישראל

מאת:

יחיאל מיכל טוקצינסקי

תוצאת הת"ר.

נדפס

פעה"ק ירושלם תובב"א

ניסן התר"ף

בדפוס הר"ש הלוי צוקערמאן: